

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ภาวะความยากจนและคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร
ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์

Poverty and Quality of Life of Agricultural Households
in Phetchabun Province.

สุพิชชา โชติกำจร
สาขาเศรษฐศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ภาวะความยากจนและคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรการท่องเที่ยว ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์

Poverty and Quality of Life of Agricultural Households in Phetchabun Province.

สุพิชชา โชติกำจร	สาขาเศรษฐศาสตร์
	คณะวิทยาการจัดการ
ฐาภกร อนุสรณ์พานิชกุล	สาขาการจัดการ
	คณะวิทยาการจัดการ

ทุนอุดหนุนโดย งบประมาณแผ่นดินที่พิจารณาโดยผ่านความเห็นชอบ
จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560

ชื่องานวิจัย	ภาวะความยากจนและคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์
ผู้วิจัย	สุพิชชา โชติกำจร
ผู้ร่วมวิจัย	ฐากร อนุสรณ์พานิชกุล
สาขาวิชา	เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ 2561

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อวิเคราะห์สัดส่วนของครัวเรือนเกษตรกรที่ยากจนและภาวะความรุนแรงของความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดเพชรบูรณ์โดยใช้ Head-count Ratio และ FGT-index 2) เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรโดยใช้ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (HDI) ของ UNDP และ 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรโดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยแบบโลจิสต์ เก็บรวบรวมข้อมูลจากครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 400 ครัวเรือน โดยใช้แบบสอบถาม

ผลการศึกษา พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดเพชรบูรณ์มีสัดส่วนครัวเรือนที่ยากจนอยู่ที่ร้อยละ 11.50 และมีค่าความรุนแรงของความยากจนเท่ากับร้อยละ 4.13 ระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง และพบว่า หากหัวหน้าครัวเรือนมีการศึกษาต่ำกว่าภาคบังคับ ทำการปลูกข้าวหรือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก มีผู้พึ่งพิงในครัวเรือนเป็นจำนวนมาก และมีรายได้จากการภาคเกษตรลดลง จะมีผลทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีโอกาสที่จะยากจนเพิ่มขึ้น ดังนั้น ควรมีการส่งเสริมให้มีการขยายโอกาสทางด้านศึกษาให้แก่สมาชิกในครัวเรือนของเกษตรกร และให้ความรู้ในเรื่องของการเกษตรแบบผสมผสาน ตลอดจนการเสริมสร้างกิจกรรมการผลิตนอกภาคเกษตรเพื่อสร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้ดีขึ้น

คำสำคัญ : ความยากจน, คุณภาพชีวิต, ครัวเรือนเกษตรกร

Research Title	Poverty and quality of life of agricultural households in Phetchabun province.
Author	Supitcha Chotikhamjorn Thakurn Anusonpanichakul
Major	Economics Phetchabun Rajabhat University. 2018

ABSTRACT

The purposes of this research are 1) to analyze the poverty ratio and levels of poverty by using Head-count Ratio and FGT-index. 2) to study the quality of life of agricultural household by using an Human Development Index (HDI) of UNDP. And 3) to study the factors affecting poverty of agricultural household by using logistic regression. Data were collected using a questionnaire from 400 agricultural household.

The results showed that 11.50 percent of agricultural household has level income lower than the poverty line and has levels of poverty were 4.13 percent. The quality of life of most households is in the middle. In addition, factors affecting poverty of agricultural household is affected by head of the household are lower than compulsory education, planting rice or maize, a high number of dependents among the household members and decreasing Income from agriculture. Therefore, the government should encourage the expansion of education opportunity and encourage non-farm activities together with farm activities to reduce the poverty in agricultural household.

Keywords : Poverty, Quality of life, Agricultural households

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2560 ผู้วิจัยขอขอบคุณคณะกรรมการผู้พิจารณาให้ทุนที่ได้เล็งเห็นถึงประโยชน์ของงานวิจัยซึ่งจะเป็นฐานความรู้ และสามารถนำไปต่อยอดงานวิจัยที่เกี่ยวกับภาวะความยากจนและคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร ตลอดจนสามารถนำไปประกอบการพิจารณาในการกำหนดนโยบายต่างๆ ของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อลดและบรรเทาความรุนแรงของปัญหาความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดเพชรบูรณ์ นำไปสู่การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ดีขึ้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร เกษตรกร นักวิชาการเกษตร และผู้นำชุมชน ที่ให้ความกรุณาเสียสละเวลาในการให้ความรู้และข้อมูลแก่ผู้วิจัย ตลอดจนคณะวิทยากรจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่ให้ความอนุเคราะห์สถานที่และอุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยชิ้นนี้จะมีส่วนช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร และเป็นแหล่งข้อมูลพื้นฐานให้แก่ผู้ที่จะศึกษาต่อไป

สุพิชชา โชติกำจร

2 มีนาคม 2561

		หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย		ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		ข
กิตติกรรมประกาศ		ค
สารบัญ		ง
สารบัญตาราง		ฉ
บทที่ 1	บทนำ	
	1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
	1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
	1.3 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	4
	1.4 ขอบเขตของการวิจัย	5
	1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	5
บทที่ 2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
	2.1 กรอบแนวคิดทางทฤษฎี	6
	2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	22
บทที่ 3	ระเบียบวิธีวิจัย	
	3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	28
	3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	29
	3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	29
บทที่ 4	ผลการวิจัย	
	4.1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกร	33
	4.2 ผลการวิเคราะห์สัดส่วนของครัวเรือนเกษตรกรที่ยากจน และความรุนแรงของความยากจน	37
	4.3 ผลการวิเคราะห์ระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร	39
	4.4 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร	42

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการวิจัย	44
5.2 อภิปรายผลและข้อเสนอแนะจากการวิจัย	45
บรรณานุกรม	47
ภาคผนวก	51
ประวัตินักวิจัย	56

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศแบบปีฐานคงที่ (Real GDP) ของไทย แยกตามโครงสร้างการผลิต	2
1.2 จำนวนแรงงานภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรมของไทย	2
4.1.1 ข้อมูลเพศของหัวหน้าครัวเรือนเกษตร	33
4.1.2 ข้อมูลอายุของหัวหน้าครัวเรือนเกษตร	33
4.1.3 ข้อมูลระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน	34
4.1.4 ข้อมูลขนาดของครัวเรือน	34
4.1.5 ข้อมูลผู้พึงพิงในครัวเรือน	35
4.1.6 ข้อมูลประสบการณ์ของหัวหน้าครัวเรือนในภาคการเกษตร	36
4.1.7 ขนาดที่ดินในภาคการเกษตรที่ครัวเรือนถือครอง	36
4.1.8 ข้อมูลประเภทของกิจกรรมการเกษตร	37
4.2.1 ข้อมูลรายได้ของครัวเรือนเกษตรเฉลี่ยต่อคนต่อปี	38
4.2.2 ข้อมูลสัดส่วนของครัวเรือนเกษตรที่ยากจนและความรุนแรงของความยากจน	39
4.3 ค่าคะแนนดัชนีชี้วัดแต่ละด้าน ค่าดัชนีคุณภาพชีวิตและสัดส่วนของครัวเรือนเกษตร	40
4.4 ผลการประมาณค่าสัมประสิทธิ์ปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตร	43

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การเกษตรเป็นภาคเศรษฐกิจพื้นฐานที่สำคัญของประเทศไทยมาโดยตลอด นอกจากจะสร้างรายได้ให้แก่ประเทศแล้ว คนส่วนใหญ่ของประเทศยังมีอาชีพทำการเกษตร อีกทั้งยังเป็นแหล่งรองรับแรงงานส่วนใหญ่ของประเทศอีกด้วย นอกจากนี้ ภาคการเกษตรยังมีบทบาทต่อเศรษฐกิจส่วนรวมอยู่หลายประการ เช่น เป็นแหล่งอาหาร และใช้เป็นวัตถุดิบพื้นฐานให้แก่อุตสาหกรรมหลายประเภท ตลอดจน การมีบทบาทต่อภาคธุรกิจอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการเกษตรตั้งแต่การค้า และการผลิต ปัจจัยการผลิต ไปจนถึงการค้าและการส่งออกสินค้าเกษตร เป็นต้น (โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัถน์, 2547) อย่างไรก็ตาม บทบาทของภาคการเกษตรต่อการสร้างรายได้ให้แก่ประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา จากตารางที่ 1.1 และตารางที่ 1.2 จะเห็นว่า ในปี พ.ศ. 2539 ภาคการเกษตรของประเทศไทยมีผลผลิตในราคาคงที่คิดเป็นมูลค่า 420,493 ล้านบาท หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 9.06 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศหรือจีดีพีและเป็นแหล่งงานให้แก่แรงงานจำนวน 14.03 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 45.28 ของจำนวนแรงงานทั้งประเทศ เทียบกับปี พ.ศ.2559 ที่มีผลผลิตทางการเกษตรในราคาคงที่คิดเป็นมูลค่า 1,199,426 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 8.34 ของจีดีพี และเป็นแหล่งจ้างงานประมาณ 11.75 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 31.16 ของจำนวนแรงงานทั้งหมดของประเทศ จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าในช่วงระยะเวลากว่า 20 ปีที่ผ่านมา ความสำคัญของภาคการเกษตรต่อจีดีพี และการจ้างงานได้ลดน้อยถอยลงตามลำดับ โดยเฉพาะข้อมูลที่แสดงว่าแรงงานภาคการเกษตรมีจำนวนลดลง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแรงงานภาคการเกษตรได้มีการเคลื่อนย้ายออกไปทำงานในภาคเศรษฐกิจอื่นๆ สาเหตุที่สำคัญน่าจะเกิดจากการที่รายได้โดยเปรียบเทียบจากการทำงานนอกภาคเกษตรสูงกว่ารายได้เฉลี่ยจากการทำการเกษตรอยู่มาก อีกทั้งผลผลิตทางการเกษตรมักจะไม่แน่นอน ปริมาณผลผลิตขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ จึงทำให้ราคาผลผลิตมีความผันผวนไปด้วย รวมทั้งการที่ผลผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่มักเป็นสินค้าขั้นปฐม หรือเป็นสินค้าเบื้องต้นจึงทำให้มีราคาต่ำ ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคเกษตรมากขึ้น การสูญเสียแรงงานหนุ่มสาวจากภาคเกษตรนี้เอง จึงทำให้ผู้ที่ยังคงอยู่ในอาชีพการเกษตรมีอายุเฉลี่ยสูง และจะมีอายุเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งทำให้ประสิทธิภาพการลดลงตามไปด้วย ดังนั้น ผู้ที่ยังคงอยู่ในภาคการเกษตรจึงต้องเผชิญกับปัญหารายได้ต่ำและพยายามหาทางออกโดยการหารายได้เสริมนอกการเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้ ทำให้มีการทำการเกษตรแบบไม่เต็มเวลา

มากขึ้น ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะลดทอนความเข้มแข็งของภาคการเกษตร ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรลดน้อยลงไปด้วย

ตารางที่ 1.1 ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศแบบปีฐานคงที่ (Real GDP) ของไทย
แยกตามโครงสร้างการผลิต

หน่วย : ล้านบาท

ปี พ.ศ.	ภาคเกษตรกรรม	นอกภาคเกษตรกรรม	รวม
2530	228,346	1,148,501	1,376,847
2535	296,277	1,986,295	2,282,572
2539	420,493	4,218,112	4,638,605
2540	427,075	4,283,224	4,710,299
2545	501,724	5,267,854	5,769,578
2550	848,424	8,227,879	9,076,303
2555	1,421,602	10,935,801	12,357,403
2558	1,237,541	12,299,944	13,537,485
2559	1,199,426	13,167,131	14,366,557

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2560)

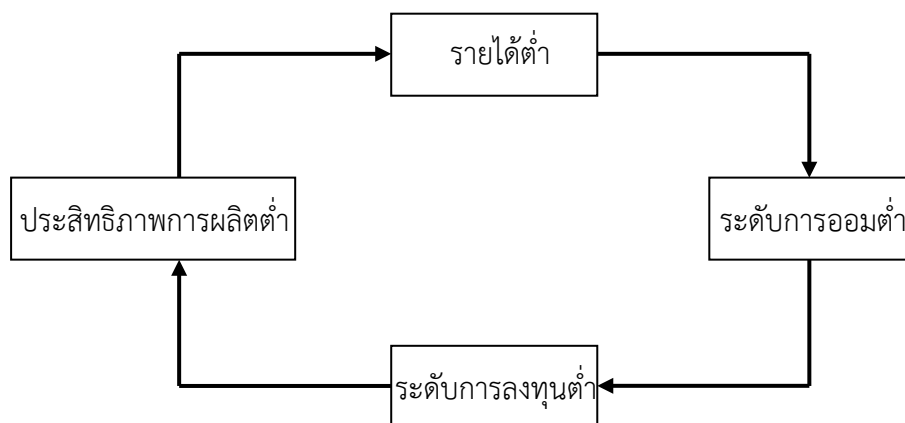
ตารางที่ 1.2 จำนวนแรงงานภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรมของไทย

หน่วย : พันคน

ปี พ.ศ.	จำนวนแรงงาน ภาคเกษตรกรรม	จำนวนแรงงานนอก ภาคเกษตรกรรม	จำนวนแรงงาน ทั้งประเทศ
2539	14,026	16,949	30,975
2540	14,197	17,325	31,552
2545	14,041	19,019	33,060
2550	14,306	21,943	36,249
2555	15,433	23,507	38,940
2558	12,271	25,744	38,015
2559	11,746	25,946	37,692

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย (2560)

จากสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้เกษตรกรเกิดความไม่พอใจในชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง ซึ่งความเดือดร้อนที่เกษตรกรได้รับนั้น มักจะสืบเนื่องจากการที่รายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ ส่งผลให้เกิดความยากจน และการถูกสังคมเอารัดเอาเปรียบอยู่ตลอดเวลา ก่อให้เกิดวงจรแห่งความยากจนและความไม่ยุติธรรมในสังคมเกิดขึ้น และทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยวงจรดังกล่าว เริ่มต้นที่ความยากจนก่อน ซึ่งเกิดจากสาเหตุของการมีรายได้อยู่ในระดับที่ต่ำ และนำไปสู่การขาดการออมและการลงทุน ทำให้ประสิทธิภาพการผลิตอยู่ในระดับต่ำ และถูกเอารัดเอาเปรียบจากสังคม จึงส่งผลกลับไปสู่ความยากจนที่เพิ่มมากขึ้น (อานนท์ ภัคดีวงศ์, 2551) ซึ่งปัญหาความยากจนเป็นปัญหาเรื้อรังที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมานานแล้ว โดยเฉพาะในเขตชนบทที่มีความล้าหลัง และมีความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ ทำให้การบริโภคอยู่ในระดับต่ำ ส่งผลให้คุณภาพชีวิตแย่ลงไปด้วย จากการสำรวจข้อมูลภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ.2557 พบว่า ประชาชนคนไทยประมาณ 7,057,000 คน มีรายได้ต่ำกว่าระดับความยากจน คือ มีรายได้ต่ำกว่า 2,647 บาทต่อคนต่อปี หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 10.53 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนกลุ่มนี้

ภาพที่ 1.1 วงจรความยากจน (The vicious circle poverty)

ที่มา : World Bank, 2010

จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นพื้นที่หนึ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างและทำการเกษตร ในปี พ.ศ.2559 ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีเท่ากับ 75,790 บาท หรือคิดเป็น 6,316 บาทต่อคนต่อเดือน และมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อปีเท่ากับ 46,654 บาท หรือคิดเป็น 3,888 บาทต่อคนต่อเดือน (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์, 2559) นอกจากนี้ ยังพบว่า ประชาชนประมาณ 40,600 คน หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 4.39 ของประชากรทั้งจังหวัดเป็นคนยากจน โดยมีรายได้ที่ต่ำกว่าระดับความยากจนของจังหวัดเท่ากับ 2,293 บาทต่อคนต่อเดือน (สำนักงานสถิติ

แห่งชาติ, 2557) ซึ่งปัญหาความยากจนส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นกับเกษตรกร โดยสาเหตุที่สำคัญก็คือ การขาดแคลนเงินทุนที่ใช้ในการปรับปรุงการผลิต ทำให้ประสิทธิภาพการผลิตต่ำ ส่งผลทำให้รายได้ อยู่ในระดับต่ำ และทำให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรอยู่ในระดับต่ำลงไปด้วย ซึ่งเป็นอุปสรรคที่สำคัญ ต่อการพัฒนาชุมชน อันเป็นพื้นฐานต่อการพัฒนาของประเทศ ดังนั้น การศึกษาภาวะความยากจน ของครัวเรือนเกษตรกรจะทำให้ทราบถึงจำนวนและสัดส่วนของครัวเรือนเกษตรกรที่มีความยากจน รวมถึงทำให้ทราบถึงระดับความรุนแรงของความยากจนที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งศึกษาถึงระดับคุณภาพ ชีวิตของเกษตรกร และพิจารณาว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของครัวเรือน เกษตรกรจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยผลการศึกษาดังกล่าวสามารถนำมาใช้ประกอบการพิจารณากำหนด นโยบายการพัฒนาภาคเกษตรและการพัฒนาตัวเกษตรกร เพื่อลดและบรรเทาความรุนแรงของปัญหา ความยากจน นำไปสู่การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ดีขึ้น สอดรับกับนโยบายประชารัฐ ของรัฐบาลในเรื่องของการแก้ไขปัญหาความยากจน และการพัฒนานโยบายด้านการเกษตร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อวิเคราะห์ถึงสัดส่วนของครัวเรือนเกษตรกรที่ยากจนและภาวะความรุนแรงของ ความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร
- 2) เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร
- 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร

1.3 ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

- 1) ผลงานวิจัยในครั้งนี้ จะนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารระดับชาติและ/หรือนำเสนอในงาน ประชุมวิชาการระดับชาติ
- 2) สามารถนำเอาผลงานวิจัยมาใช้ประกอบการพิจารณาการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาค เกษตรของหน่วยงานเกี่ยวข้องในการพัฒนาเกษตรกร เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์ สำนักงานเกษตรจังหวัดเพชรบูรณ์ และสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นต้น เพื่อลดหรือ บรรเทาความรุนแรงของปัญหาความยากจน ทำให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

จะทำการศึกษาครัวเรือนเกษตรกรในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งประกอบไปด้วยพื้นที่ 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอหล่มเก่า อำเภอน้ำหนาว อำเภอเขาค้อ อำเภอเมือง และอำเภอหนองไผ่ และอำเภอ วังโป่ง

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

1) ความยากจน หมายถึง สภาพที่ประชาชนมีความเป็นอยู่ต่ำกว่ามาตรฐาน กล่าวคือ การไม่มีรายได้เพียงพอที่จะใช้จ่ายในการซื้อสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการครองชีพ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

2) คุณภาพชีวิต หมายถึง ลักษณะความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคล ชีวิตดีมีคุณภาพสามารถดำรงอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข และชีวิตที่มีคุณภาพนั้นจะรู้ได้โดยการที่คนหรือในชุมชนนั้นได้บรรลุเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน หรือความต้องการพื้นฐานที่คนหรือชุมชนจะมีหรือจำเป็น เพื่อให้ชีวิตอยู่ได้อย่างปกติพอสมควรในช่วงเวลาหนึ่ง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 กรอบแนวคิดทางทฤษฎี

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน

1) ความหมายและประเภทของความยากจน

ความยากจน หมายถึง ความยากจนในเชิงเศรษฐกิจซึ่งพิจารณาที่ระดับรายได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลว่ามีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำหรือมีรายได้ต่ำกว่ามาตรฐานคุณภาพชีวิตขั้นต่ำที่ยอมรับได้ในแต่ละสังคม (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2546) อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันความยากจนได้ครอบคลุมถึงมิติอื่นๆ ที่มีใช้ตัวเงินอีกด้วย กล่าวคือความยากจนครอบคลุมถึงการขาดแคลนที่อยู่อาศัย การขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข การขาดโอกาสด้านการศึกษา การไม่มีงานทำ การไร้ซึ่งอำนาจ ตลอดจนการตกอยู่ในความเสี่ยง และความหวาดกลัว (World Bank, 2010)

ความยากจนมักถูกวัดจากระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคล โดยจะถือว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นคนจนเมื่อระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคลนั้นๆ ต่ำกว่าระดับรายได้หรือระดับการบริโภคขั้นต่ำที่จะสามารถบริโภคสินค้าและบริการจำเป็นพื้นฐานได้ โดยเรียกระดับรายได้หรือระดับการบริโภคขั้นต่ำดังกล่าวว่า “เส้นความยากจน” (WorldBank, 2008) ทั้งนี้เส้นความยากจน หรือ poverty line จะแสดงระดับของรายได้หรือรายจ่ายขั้นต่ำซึ่งเพียงพอต่อการซื้อหาสินค้าและบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของประชาชน ดังนั้น คนจนจึงหมายถึงคนที่มีระดับรายได้หรือระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจนนั่นเอง (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2546) ในกรณีของประเทศไทยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติคือหน่วยงานที่ทำหน้าที่คำนวณเส้นความยากจน โดยจะคำนวณเส้นความยากจนในทุกๆ 2 ปี โดยเริ่มครั้งแรกในปี พ.ศ.2531 และ ปีล่าสุด คือปี พ.ศ.2555

ความยากจนเป็นผลมาจากปัจจัยต่างๆ ไม่ใช่เฉพาะแต่คนที่มีความขัดสนทางเศรษฐกิจหรือรายได้ในการยังชีพเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความยากจนเชิงโครงสร้างที่เกิดจากความขัดสนหลายด้านที่มีผลทำให้ขาดศักยภาพในการดำรงชีวิต ทั้งขาดการศึกษาหรือได้รับการศึกษาน้อย การขาดทรัพยากร ขาดที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินทำกินขนาดเล็ก การขาดการรวมกลุ่มและมีส่วนร่วมทางการเมือง การขาดข้อมูลข่าวสารความรู้ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งการมีภาระการพึ่งพาสูงและไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐและความช่วยเหลือต่างๆ อันนำไปสู่ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม

ความยากจนสามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

(1) ความยากจนสัมบูรณ์ (absolute poverty) หรือความยากจนขั้นแค้น (destitution) หมายถึง บุคคลที่ขาดความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งโดยทั่วไปได้แก่ น้ำจืดและอาหารที่สะอาด โภชนาการ สาธารณสุข การศึกษา เครื่องนุ่งห่มและที่พักอาศัย กล่าวคือ เป็นสภาพที่ประชาชนไม่มีรายได้เพียงพอที่จะมีชีวิตอยู่ได้

(2) ความยากจนสัมพัทธ์ (relative poverty) หมายถึง การขาดระดับทรัพยากรหรือรายได้ตามปกติ หรือระดับที่สังคมยอมรับเมื่อเทียบกับบุคคลอื่นในสังคมหรือประเทศ กล่าวคือ เป็นการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มของประชาชนที่มีรายได้แตกต่างกัน ดังนั้น ความยากจนสัมพัทธ์จึงจะมีอยู่ตลอดเวลา แม้ว่ากลุ่มประชาชนที่ยากจนที่สุดมีรายได้เพียงพอที่จะใช้จ่ายในการครองชีพได้ก็ตาม

2) ลักษณะของความยากจน

การมองความยากจนสามารถพิจารณาจากปัจจัยหลัก 6 ด้าน (ณรงค์ เพชรประเสริฐ, 2546) ดังนี้

ด้านที่ 1 บุคคลที่เป็นผู้ยากจนจะไม่สามารถเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกทางสังคมที่จำเป็นต่อคุณภาพชีวิต เช่น ไม่มีสถานภาพทางการศึกษาที่ดีพอ ไม่มีสถานบริการด้านสุขภาพอนามัยที่เหมาะสม

ด้านที่ 2 ผู้ที่ยากจนส่วนมากเป็นผู้ที่อยู่ในกลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดของสังคม ความยากจนเป็นเรื่องของการขาดความเท่าเทียมด้านรายได้ เป็นเรื่องของการกระจายรายได้ที่ไม่ยุติธรรม การช่วยให้ผู้ที่ยากจนมีรายได้เพิ่มขึ้น จะช่วยลดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนให้แคบลง

ด้านที่ 3 ผู้ยากจนเป็นกลุ่มที่ขาดโอกาสในการยกระดับรายได้ของตนให้สูงขึ้น และขาดโอกาสในการที่จะเปลี่ยนอาชีพที่มีรายได้สูงขึ้น ตลอดจนขาดโอกาสในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคม ความแตกต่างระหว่างชนชั้นทางสังคมที่มีมากเกินไป เป็นอุปสรรคขัดขวางไม่ให้ผู้ที่ยากจนมีโอกาสหลุดพ้นจากความยากจนได้

ด้านที่ 4 เป็นผู้ยากจนเพราะตกเป็นเหยื่อของความป่วยทางสังคม ความพิการ เช่น เป็นผู้ที่ถูกตราหน้าว่า ติดการพนัน ป่วยทางจิต เป็นผู้ที่ไม่รู้หนังสือ เป็นต้น ด้านที่ห้า สถาบันต่างๆ ในสังคมไม่เอื้ออำนาจให้ผู้ที่ยากจนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสังคม ทำให้ผู้ยากจนกลายเป็นกลุ่มไร้พลังอำนาจ เป็นผู้ไม่มีค่า ไม่มีศักดิ์ศรีในสังคม ส่วนมากจึงต้องแยกตัวออกจากสถาบันทางสังคมในที่สุด

ด้านที่ 5 สถาบันต่างๆ ในสังคมไม่เอื้ออำนวยให้ผู้ที่ยากจนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสังคม ทำให้ผู้ยากจนกลายเป็นกลุ่มไร้พลังอำนาจ เป็นผู้ที่ไม่มีค่า ไม่มีศักดิ์ศรีในสังคม จึงต้องแยกตัวออกจากสถาบันทางสังคมในที่สุด

ด้านที่ 6 ลักษณะทางเศรษฐกิจของประเทศมีส่วนผลักดันให้บุคคลบางกลุ่มต้องกลายเป็นผู้ยากจน เช่น สังคมที่มีระบบเศรษฐกิจก้าวหน้ามาก ส่วนมากไม่ต้องการแรงงานที่มีทักษะต่ำหรือน้อย ทำให้คนกลุ่มนี้ต้องว่างงาน และกลายเป็นผู้ยากจนของสังคม

นอกจากนี้ ได้มีการกำหนดสภาพเงื่อนไขของความยากจน (วิทยากร เชียงกูล, 2547) ไว้ดังนี้

(1) การขาดแคลนปัจจัยการผลิตและปัจจัยการยังชีพที่เหมาะสม เช่น ไม่มีที่ดินหรือมีน้อย ที่ดินไม่ดี ขาดน้ำ ไม่มีเงินทุน ไม่มีอุปกรณ์การผลิตของตนเอง ต้องกู้หนี้ยืมสิน ต้องเข้าต้น ทนสูง ประสิทธิภาพการผลิตต่ำ ผลตอบแทนต่ำ สภาพแวดล้อมถูกทำลายจึงไม่สามารถที่จะหาอาหารจากธรรมชาติหรือผลิตเองได้เหมือนในอดีต

(2) ไม่ได้รับการศึกษาอบรมที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การมีงานทำและวิถีชีวิตที่เหมาะสม ส่วนใหญ่คือหัวหน้าครอบครัวจะได้รับการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ ส่วนลูกหลานที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้นมาหน่อยก็จะเป็นการศึกษาแบบสามัญ ซึ่งไม่สามารถแก้ปัญหาหรือสร้างงานให้แก่ตนเองได้ หากไม่มีใครมาจ้างงาน

(3) เป็นผู้เสียเปรียบจากระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมผูกขาด การที่เกษตรกรไทยถูกชักจูงจากนโยบายการพัฒนา และเศรษฐกิจระบบตลาดได้เปลี่ยนวิธีการผลิตจากการปลูกข้าวและทำการเกษตรแบบผสมผสานเพื่อกินเพื่อใช้ มาเป็นการปลูกพืชเดี่ยวเพื่อขาย ทำให้ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรสูงขึ้น แต่กลับได้ผลตอบแทนต่ำ เพราะระบบพ่อค้าผูกขาดการเป็นหนี้เรื้อรัง และเสียดอกเบี้ยสูง การเสียเปรียบในเรื่องซื้อปัจจัยการผลิตแพงแต่ขายพืชผลได้ในราคาถูก

(4) เป็นผู้เสียเปรียบจากระบบความสัมพันธ์ทางการเมืองแบบอำนาจนิยม การเล่นพรรคเล่นพวก และการนับถือเงินเป็นพระเจ้า เช่น การไปจับจองที่ดินก็มักจะเสียเปรียบ ถูกโกง ถูกไล่ที่ คนจนมักจะมีความรู้น้อย ทำให้อำนาจในการต่อรองน้อย ยังเป็นผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบง่ายแทบทุกด้าน คนจนต้องจ่ายค่าบริการแพงกว่าคนอื่น ต้องจ่ายภาษีเถื่อน หรือค่านายหน้าให้แก่ผู้มีอำนาจกว่า และต้องจ่ายทางอ้อมคิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้ในอัตราที่สูงกว่าคนอื่นๆ

(5) เป็นผู้เสียเปรียบและพ่ายแพ้ในระบบโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมแบบทุนนิยมใหม่ ทั้งในด้านการผลิตและการบริโภค เช่น โครงการสาธารณสุขโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเขื่อนของรัฐ ทำให้ต้องอพยพ ส่งผลให้สูญเสียที่ดินทำกิน ทำงานแข่งขัน ในระบบทุนนิยมสู้กลุ่มคนอื่นๆ ไม่ได้ เพราะเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็กกว่า มีทุนน้อยกว่า มีความรู้ความชำนาญในเรื่องการผลิตการตลาดน้อยกว่า ต้นทุนสูงกว่า ประสิทธิภาพการผลิตต่ำกว่า ล้มละลายขาดทุน ตกงาน ฯลฯ หรือในด้านการ

ใช้ชีวิต การบริโภคก็ปรับตัวไม่เป็น ไม่รู้จักอดออม บริโภคสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เช่น เหล้า บุหรี่ การเล่นเกม และการพนันอื่นๆ ซื้อมีเงินผ่อนหรือเป็นหนี้หลายต่อ แบบหมุนเงินไปใช้วันๆ ทำให้เสียดอกเบี้ยสูง ค่าใช้จ่ายในการบริโภคสูงโดยไม่คุ้มค่า การเสียเปรียบและพ่ายแพ้ในเชิงโครงสร้าง เช่นนี้ เป็นการซ้ำเติมให้ผู้มีรายได้น้อยอยู่แล้ว ยิ่งจนซากเรื้อรังอย่างไม่มีทางออก

(6) เป็นผู้ที่อยู่ในฐานะที่ตกงาน ขราภาพ พิกการ เป็นเด็กเร่ร่อน เด็กกำพร้าที่ไม่มีคนดูแลที่เหมาะสม เป็นหม้าย เป็นหัวหน้าครอบครัวที่ต้องดูแลลูกหลานมากโดยไม่มีงาน ขาดทุนทรัพย์ ไม่มีความสามารถที่จะหางาน ขาดรายได้หรือความช่วยเหลือเพียงพอแก่การยังชีพในเกณฑ์มาตรฐานจากที่กล่าวมา

3) สาเหตุของปัญหาความยากจน

จักรกฤษณ์ นรติผดุงการ (2523) ได้อธิบายสาเหตุของความยากจนไว้ดังนี้

(1) คนชนบทจำต้องทนเพราะท้องที่ที่เขาเกิดมานั้นแห้งแล้ง โภคทรัพย์มีดเคือง ห่างไกลความเจริญโอกาสในการประกอบอาชีพนอกเหนือจากการเกษตรมีน้อยมาก และโอกาสที่จะสร้างตัวเองจากพื้นฐานที่มีอยู่เหล่านี้นั้นแทบไม่มี หรือมีก็น้อยมากไม่สามารถเทียบเคียงกับคนในเมืองได้

(2) จำนวนคนที่ต้องใช้ที่ดินมีมากขึ้น แต่ที่ดินมีจำนวนเท่าเดิมในขณะที่แต่ละครอบครัวจะต้องรับภาระเลี้ยงดูคนที่ทวีจำนวนมากขึ้น รายจ่ายก็ทวีจำนวนมากขึ้น

(3) ชาวชนบทผลิตสินค้าได้ไม่แน่นอน เพราะต้องอาศัยธรรมชาติเป็นตัวกำหนด ซึ่งมักให้โทษมากกว่าให้คุณ จึงหันไปหาเจ้าหนี้เงินกู้แทน

(4) ชาวชนบทขาดเงินทุนที่จำเป็นสำหรับการผลิตให้ได้ผลผลิตสูงสุดตามหลักวิทยาศาสตร์ เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพก็ไม่สมบูรณ์ ทำให้ผลผลิตตกต่ำ

(5) ผลิตสินค้าแล้วได้รับผลตอบแทนไม่คุ้มค่า ถูกเอารัดเอาเปรียบด้วยวิธีการต่างๆ

(6) โครงการของรัฐบาลเข้าไม่ถึงชนบท โครงการที่เข้าถึงชนบทก็ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหารากฐานของชาวชนบทได้ หลายโครงการกลับเป็นการซ้ำเติมให้ชาวชนบทต้องลำบากขึ้นไปอีก

นอกจากนี้ ได้มีการกำหนดสาเหตุแห่งความยากจนในประเทศไทย โดยสามารถจำแนกได้ 2 สาเหตุหลัก ดังนี้

(1) สาเหตุภายในตัวบุคคล

คือปัจจัยภายใน หรือปัจจัยภาคประชาชน ส่วนนี้คือสิ่งที่ประชาชนต้องสัมผัสและดำเนินการอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นในระดับปัจเจกชนที่แต่ละคนมีไม่เหมือนกัน ดังนี้

(1.1) ปัญหาความยากจนในชนบท ปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดความยากจนที่สำคัญ คือ ปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิต ขาดที่ดินทำกิน รวมถึงต้นทุนการผลิตอื่นๆ ที่มีราคาแพง

ทำให้เกิดภาระหนี้สินตามมา การไม่รู้ช่องทางในการจัดจำหน่ายสินค้า ทำให้ต้องอาศัย และพึ่งพาพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่น ทำให้ผลผลิตมีราคาตกต่ำ เพราะไม่มีอำนาจในการต่อรองราคามากเท่าที่ควรจะเป็น

(1.2) การขาดความรู้และความสามารถในการดำเนินงานต่างๆ ทำให้ไม่สามารถที่จะหลุดพ้นจากวัฏจักรแห่งความยากจนไปได้ด้วยตนเอง ทำให้เกิดการจัดการที่ผิดพลาด ขาดการวางแผนและการจัดการที่ดีขาดความรู้และเทคโนโลยีการผลิต ทำให้ผลผลิตไม่มีคุณภาพและได้ปริมาณน้อยส่งผลให้ความสามารถในการแข่งขันต่ำลง

(1.3) วิถีชีวิตของแต่ละบุคคลก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาความยากจนได้ อาทิ ปัญหาด้านการขาดศีลธรรมและคุณธรรม อบายมุขและยาเสพติด ค่านิยมด้านการบริโภคนิยมที่ทำให้เกิดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในการดำเนินชีวิต และปัญหาด้านสุขภาพอนามัยที่ส่งผลให้มีภาระค่าใช้จ่าย รวมถึงการประกอบอาชีพที่ทำได้ยากลำบากมากยิ่งขึ้น ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความยากจนทั้งสิ้น

(1.4) ปัญหาความยากจนในเมือง คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่คือผู้ใช้แรงงานและผู้มีรายได้น้อย ซึ่งประสบปัญหาที่ทำให้เกิดความยากจน คือ การว่างงาน ซึ่งเป็นผลพวงมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ การถูกกดค่าแรง ตัดเงินเดือน ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง ปัญหาด้านการขาดความรู้และความสามารถในการประกอบอาชีพ ทำให้มีข้อจำกัดในการหารายได้มาใช้ในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้เกิดปัญหาความยากจนตามมาในที่สุด

(2) สาเหตุภายนอกตัวบุคคล

โดยพื้นฐานแล้ว สมมติฐานของปัญหาความยากจนในประเทศไทยเกิดจากการกระจายอำนาจทางการเมืองที่ไม่เท่าเทียมกันประการหนึ่ง และเกิดจากการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมกันอีกประการหนึ่ง

อำนาจทางการเมืองเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาความยากจนแก่ประเทศมากยิ่งขึ้น เพราะระบอบการปกครองที่อำนาจทางการเมืองตกแก่ชนชั้น ผู้ปกครองเพียงไม่กี่คนยอมทำให้รายได้ของประเทศตกแก่อภิสิทธิชนกลุ่มนี้ที่สำคัญ ทั้งนี้ ถ้าการบริหารเงินของประเทศเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของพวกพ้องกลุ่มตน รวมถึงการบริหารงานทางการเมืองที่ไม่ตอบสนองต่อการแก้ปัญหาความยากจนแก่ประชาชนความล่าช้า ด้อยประสิทธิภาพ โครงสร้างภาษีอากรที่ไม่เป็นธรรม และการจัดงบประมาณที่เหลื่อมล้ำ ก็เป็นสาเหตุที่ทำให้ปัญหาความยากจนยังคงอยู่ในสังคมไทย

โครงสร้างของระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยมีโครงสร้างตามระบบเศรษฐกิจแบบผสม (mixed economic) กล่าวคือ เป็นรูปแบบผสมระหว่างระบบทุนนิยมกับระบบสังคมนิยม แต่ในทางปฏิบัติมีลักษณะเป็นไปในแบบทุนนิยม ประชาชนมีเสรีภาพในทรัพยากรโดยที่รัฐเป็น

ผู้ประกอบการวิสาหกิจบางประเภท โดยมีจุดมุ่งหมายที่เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับประเทศ รวมทั้ง ปัญหาความยากจนด้วย แต่วิสาหกิจที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการไม่ใช่เครื่องมือในการกระจายรายได้ ประชาชาติให้ป็นธรรม ในทางตรงกันข้าม กับเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์แก่พวกพ้อง ของตนเอง ทำให้ปัญหาความยากจนยังคงมีอยู่ และไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง

นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เป้าหมายและกลยุทธ์ในการพัฒนา เศรษฐกิจมีส่วนสำคัญไม่น้อยไปกว่าการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจ ถ้าพิจารณาถึงระบบเศรษฐกิจ ไทยแล้ว ไม่ว่ารัฐบาลทั้งในอดีตและปัจจุบันจะนำเสนอไว้อย่างไร แต่โดยข้อเท็จจริงแล้ว การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายที่มีความสำคัญอันดับต้นๆ ของทุกรัฐบาล เพราะมีแนวคิด ที่ว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะเป็นการแก้ปัญหาความยากจนของประเทศ จนมีนโยบายต่างๆ มากมายที่มุ่งให้รายได้ประชาชาติเพิ่มสูงขึ้น แต่นโยบายต่างๆ เหล่านี้กลับส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น เห็นได้จากชนชั้นนายทุนเป็นชนชั้นที่มีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นอย่างมาก การกระจายรายได้ประชาชาติกลับทำให้คนรวยยิ่งรวยขึ้น และคนจนยิ่งจนลง เห็นได้ จากการเก็บภาษีอากร ซึ่งจะนำไปใช้จ่ายในโครงการพัฒนาต่างๆ ต่อไปนั้น ส่วนสำคัญส่วนหนึ่งได้จาก ภาษีผลเกษตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือข้าว เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้วประชาชนในภาคเกษตรกรรมต้อง รับภาระภาษีถึงสองในสามของภาษีอากรที่รัฐบาลเรียกเก็บประมาณ 66 – 67 แต่รัฐบาลใช้จ่ายเงินใน การพัฒนาภาคเกษตรกรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่หนึ่ง (พ.ศ.2504 – 2509) เพียง 14.15% ตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่สอง (2510 – 2514) เพียง 20.23% และตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่สามเพียง 13.7% ของงบพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เห็นได้ว่ากลยุทธ์ ในการพัฒนาเศรษฐกิจ เท่าที่ผ่านมา เน้นหนักในการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมหรือภาคตัวเมือง ยังส่งผลให้เกิดความแตกต่าง ทางรายได้ระหว่างประชาชนในภาคชนบทกับภาคตัวเมืองให้มากยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อพิจารณาถึง ระยะยาวแล้ว การละเลยไม่พัฒนาภาคเกษตรกรรมเท่าที่ควร ย่อมจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ประเทศ เพราะความล้าหลังของภาคเกษตรกรรมนั่นเอง ในที่สุดแล้ว จะทำให้กระบวนการพัฒนา เศรษฐกิจเชื่องช้าลง (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2517)

4) สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทย

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2548) กล่าวว่า สภาวะความยากจนทางด้านรายได้ ในช่วง ก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 เป็นช่วงที่ประเทศมีอัตราการเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจในระดับสูง ทำให้คนมีงานทำและมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้ปัญหาความยากจนบรรเทา ลงได้อย่างรวดเร็ว ทำให้จำนวนคนจนทางด้านรายได้หรือผู้ที่มีรายได้อยู่ใต้เส้นความยากจน มีแนวโน้ม ลดลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง จากที่เคยมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 32.6 ของประชากรทั้งประเทศ หรือ จำนวน 17.9 ล้านคน ในปี 2531 คนจนของประเทศลดลงเหลือเพียงร้อยละ 11.4 ของประชากร หรือประมาณ 6.8 ล้านคน ในปี 2539 แต่เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 เศรษฐกิจอยู่ในภาวะ

ถดถอย อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจหดตัว จำนวนคนว่างงานเพิ่มขึ้น ระดับรายได้เริ่มลดลง ในขณะที่อัตราเงินเฟ้อสูงถึงร้อยละ 8.1 ทำให้คนบางกลุ่มไม่สามารถปรับตัวตามภาวะเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบให้สัดส่วนคนจนเพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 13.0 หรือเป็นจำนวนคนจน 7.9 ล้านคน ในปี 2541 สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจมีผลกระทบโดยตรงต่อปัญหาความยากจน เมื่อระบบเศรษฐกิจเริ่มส่งสัญญาณฟื้นตัวขึ้น สัดส่วนคนจนจึงเริ่มลดลง สอดคล้องกับทิศทางการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ เหลือร้อยละ 14.2 ในปี 2543 คิดเป็นจำนวนคนจน 8.9 ล้านคน

อย่างไรก็ตาม การฟื้นตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องในช่วงปี พ.ศ.2543-2545 ส่งผลต่อการขยายตัว ระดับรายได้ของคนไทยดีขึ้น ขณะที่เศรษฐกิจมีเสถียรภาพดี อัตราเงินเฟ้อไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก มีผลให้ปัญหาความยากจนลดลงอย่างรวดเร็ว โดยในปี พ.ศ.2544 สัดส่วนความยากจนเป็นร้อยละ 13.0 คิดเป็นจำนวนคนยากจน 8.2 ล้านคน ขณะที่ในปี พ.ศ.2545 สัดส่วนความยากจนดังกล่าวลดลงเหลือร้อยละ 9.8 คิดเป็นจำนวน 6.2 ล้านคน หรือลดลง 2 ล้านคน เมื่อเทียบกับปี 2544 นับเป็นความสำเร็จที่เกินเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาฉบับที่ 9 ที่จะลดสัดส่วนคนยากจนเหลือร้อยละ 12 ภายในสิ้นปี พ.ศ.2549 รวมทั้งบรรลุเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษของสหประชาชาติที่สนับสนุนให้ประเทศไทยลดปัญหาความยากจนที่เป็นอยู่ในปี พ.ศ.2533 (เท่ากับร้อยละ 27.2) ลงครึ่งหนึ่งให้ได้ในปี พ.ศ.2558

การจะแก้ไขความยากจนเชิงโครงสร้างได้ต้องเปลี่ยนกรอบคิดในการพัฒนาจากการเน้นเรื่องการเพิ่มผลผลิต เพิ่มรายได้ของปัจเจกชนที่มุ่งเน้นความอยากรได้อย่างไม่มีขอบเขตของมนุษย์ มาเน้นความสามารถสนองความต้องการพื้นฐาน ทั้งทางเศรษฐกิจสังคม การเมือง ให้พอเพียงแก่การดำรงชีวิตที่มีสุขภาพทั้งกายและใจของสมาชิกส่วนใหญ่ในสังคมให้ทั่วถึง (วิทยากร, 2547)

แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน โดยมีแนวทางคือเปลี่ยนแปลงปัจจัยในวัฏจักรความยากจน โดยสร้างมาตรการเสริมเพื่อแก้ไขในจุดที่เกิดปัญหาซึ่งมีแนวทางที่ใช้ในการแก้ไขดังต่อไปนี้

(1) เสริมสร้างบุคคลให้เข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคมในด้านเศรษฐกิจก็มีความรู้ความสามารถและศักยภาพที่จะยกฐานะทางเศรษฐกิจให้พ้นจากความยากจน ส่วนทางสังคมก็มีแนวทางการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง เหมาะสม เพื่อป้องกันการร่ำรวยไหลของทรัพย์สิน

(2) เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและประชาสังคมในทางเศรษฐกิจสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมุ่งให้ชุมชนสามารถพึ่งพิงตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้รากฐานและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ในทางสังคมให้ประชาคมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของภาครัฐเพื่อกระจายอำนาจไปสู่ประชาชน

(3) เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรภาคเศรษฐกิจทั้งระดับภูมิภาคและระดับชาติ เช่น สถาบันการเงิน ผู้ส่งออก หอการค้า สภาอุตสาหกรรม เพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศและสามารถขึ้นสู่สังคมไปยั้งทิศทางการที่ถูกต้อง

(4) เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรภาคสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนาเพื่อให้สามารถขึ้นสู่สังคมไปยั้งทิศทางการที่ถูกต้อง

(5) ส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของรัฐบาลให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดจน ตรวจสอบติดตามเพื่อจัดการฉ้อราษฎร์บังหลวง และการใช้อำนาจในทางที่มิชอบ

(6) ประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรและหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

2.1.2 การวัดความยากจน

การศึกษาความยากจน จะแบ่งกลุ่มครัวเรือนตามปัจจัยทางเศรษฐกิจเพื่อดูภาวะความยากจนในแต่ละกลุ่มของแต่ละกลุ่มของแต่ละปัจจัย แต่การที่จะระบุว่าบุคคลใดเป็นบุคคลที่ “ยากจน” หรือ “ไม่ยากจน” นั้น เป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีมาตรฐานในการวัดความยากจน โดยทั่วไปมาตรฐานที่ใช้ในการวัดความยากจนสามารถแบ่งออกได้ 3 ประเภท ดังนี้ (สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร, 2539)

1) มาตรฐานวัดความยากจนแบบสมบูรณ์ (Absolute Measures of Poverty)

เป็นมาตรฐานการวัดความยากจนที่มีแนวคิดทางทฤษฎีมาจากหลักการบริโภค โดยตั้งอยู่บนข้อสมมติฐานที่ว่า “อาหารเป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุดสำหรับมนุษย์” ซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานการครองชีพ การวัดโดยการพิจารณาจากจำนวนเงินที่บุคคลหนึ่งหรือครอบครัวหนึ่งจะต้องได้รับ เพื่อที่จะสามารถดำรงระดับมาตรฐานการครองชีพขั้นต่ำสุดไว้ได้ การกำหนดมาตรฐานการครองชีพขั้นต่ำในแต่ละประเทศจะมีความแตกต่างกันออกไป

2) มาตรฐานวัดความยากจนแบบสัมพัทธ์หรือเชิงเปรียบเทียบ (Relative Measures of Poverty)

เป็นการวัดโดยวิธีนี้จะวัดออกมาในรูปของสัดส่วนเปอร์เซ็นต์ ซึ่งชี้ถึงสภาพของบุคคลหรือครัวเรือนที่ไม่สามารถรักษาระดับการครองชีพให้อยู่ในระดับที่ทัดเทียมกับผู้อื่นได้ ข้อบกพร่องที่สำคัญของมาตรฐานแบบสัมพัทธ์ คือไม่สามารถจัดปัญหาความยากจนให้หมดไปได้ เนื่องจากมีเปอร์เซ็นต์ของรายได้ระดับหนึ่งที่ถูกกำหนดไว้คงที่ ซึ่งจะเป็นฐานล่างของการกระจายรายได้ ดังนั้นรูปแบบมาตรฐานวัดวิธีนี้จึงเหมาะสำหรับวัดการกระจายรายได้

3) มาตรฐานการวัดความยากจนแบบผสม

เนื่องจากความไม่สะดวกของแต่ละมาตรฐานความยากจนทั้ง 2 แบบ ข้างต้น จึงได้นำวิธีการวัดความยากจนทั้ง 2 แบบมารวมกัน เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

โดยจะสามารถคำนวณออกมาเป็นสัดส่วนคณิตศาสตร์ของตัวเลขทางสถิติ หรือสรุปการกระจายรายได้ เช่น การหามัธยฐาน (Median) หรือการหาเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) เป็นต้น

2.1.3 การวิเคราะห์ภาวะความยากจน

1) ความยากจนสัมบูรณ์

ความยากจนสัมบูรณ์ ใช้วิเคราะห์ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรตามปัจจัยที่มีผลต่อภาวะความยากจน จะใช้ดัชนีชี้วัด ทั้งหมด 2 ดัชนี ดังนี้

1.1) การวัดความยากจนแบบสัมบูรณ์ในรูป Head-count Ratio เป็นการแสดงถึงสัดส่วนของจำนวนประชากรที่มีรายได้ของครัวเรือนทั้งหมดเฉลี่ยต่อคนต่อปีต่ำกว่าเส้นแห่งความยากจน หรือเรียกว่า อัตราส่วนความยากจน ซึ่งสามารถหาได้โดย

$$\begin{aligned} \text{โดยที่} \quad H - \text{ratio} &= \text{Head - count Ratio} & H - \text{ratio} &= \frac{q}{n} \\ q &= \text{จำนวนตัวอย่างที่มีรายได้ของครัวเรือนทั้งหมดเฉลี่ย/คน/ปี} \\ &\quad \text{ที่ต่ำกว่าเส้นความยากจน} \\ n &= \text{จำนวนตัวอย่างทั้งหมด} \end{aligned}$$

การวัดความยากจนแบบสัมบูรณ์ในรูป Head-count Ratio นี้ทำให้เราทราบจำนวนของครัวเรือนที่ตกอยู่ในภาวะความยากจนได้ว่ามีจำนวนเท่าไร นั่นคือ ถ้าค่า Head-count ratio มีค่ามาก ก็แสดงว่ามีกลุ่มประชากรนั้น หรือสังคมนั้นมีสัดส่วนของคนยากจนอยู่เป็นจำนวนมากนั่นเอง

แต่อย่างไรก็ตามการวัดความยากจนโดยใช้ค่า Head-count Ratio ยังคงมีข้อบกพร่องบางประการ คือ การหาค่า Head-count Ratio ไม่เป็นไปตามหลักของ Monotonicity Axiom และ Transfer Axiom ซึ่งหลักการทั้ง 2 เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป (Sen, 1974) ซึ่งรายละเอียดของหลักการทั้ง 2 มีดังนี้

Monotonicity Axiom หมายถึง ถ้าสังคมใดหรือกลุ่มประชากรใดเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ยากจน (อยู่ใต้เส้นความยากจน) มีรายได้ลดลงไปอีก ส่งผลให้สังคมนั้นหรือกลุ่มประชากรนั้นจะต้องมีภาวะความยากจนมากขึ้น

Transfer Axiom หมายถึง ถ้าสังคมใดหรือกลุ่มประชากรใดเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้รายได้ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ยากจน (อยู่ใต้เส้นความยากจน) ได้มีการเคลื่อนย้ายไปยังบุคคลที่มีรายได้มากกว่า (เรียกว่า) สังคมนั้นหรือกลุ่มประชากรนั้นจะต้องมีภาวะความยากจนมากขึ้น

จากหลักการทั้ง 2 ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงตามหลักการข้อใดข้อหนึ่งในสังคมหรือกลุ่มประชากรหนึ่งๆ แล้ว ค่า Head-count Ratio ที่ใช้ในการวัดภาวะยากจน

จะไม่มี การเปลี่ยนแปลง เนื่องจากค่า Head-count Ratio ไม่ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงรายได้ของคนที่ยากจน แต่ให้ความสนใจเฉพาะจำนวนประชากรที่อยู่ต่ำกว่าเส้นแห่งความยากจนเท่านั้น เพื่อที่จะลดความบกพร่องของค่าดัชนีหรือตัวชี้วัดดังกล่าว จึงได้มีการนักเศรษฐศาสตร์สร้างตัวชี้วัดคำนึงถึงหลักของ Monotonicity Axiom และ Transfer Axiom ซึ่งเราเรียกตัวชี้วัดนี้ว่า ดัชนี Foster-Greer-Thorbecke (FGT index) (Foster, Greer และ Thorbeck, 1984)

1.2) การวัดความยากจนโดยใช้ ดัชนี Foster-Greer-Thorbecke (FGT index)

การวัดความยากจนโดยใช้ FGT index เป็นตัวชี้วัดภาวะความยากจน โดยมีการถ่วงน้ำหนักของค่าความแตกต่างของรายได้ของกลุ่มคนที่ยากจนที่แตกต่างไปจากระดับเส้นแห่งความยากจนซึ่งสามารถหาได้ ดังนี้ (Foster , Greer และ Thorbeck,1984)

$$FGT - index = \frac{1}{nz^2} \sum_{i=1}^q g_i^2$$

โดยที่	FGT – index	=	Foster-Greer-Thorbecke index
	Z	=	ระดับของเส้นแห่งความยากจน
	n	=	จำนวนครัวเรือนทั้งหมด
	q	=	จำนวนครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นแห่งความยากจน
	g _i	=	จำนวนครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นแห่งความยากจน

การวัดความยากจนโดยใช้ FGT index นี้ ทำให้ทราบถึงความรุนแรงของปัญหาว่าตกอยู่ในภาวะความยากจนมากน้อยขนาดไหน ถ้าค่าดัชนี FGT มีค่ามากก็แสดงว่าสังคมนั้นมีภาวะยากจนมาก ค่าดัชนี FGT เป็นการวัดระดับความยากจนโดยใช้ผลต่างของเส้นความยากจนกับรายได้ของครัวเรือนที่ยากจน เพราะฉะนั้นการที่รายได้ของครัวเรือนที่ยากจนเพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ย่อมมีผลต่อค่าดัชนี กล่าวคือ ถ้าสังคมใดเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้มีการเคลื่อนย้ายรายได้ส่วนหนึ่งจากครัวเรือนที่ยากจนไปให้กับครัวเรือนที่ร่ำรวยกว่า ค่าดัชนี FGT ก็จะมีค่ามากขึ้นทันที ในขณะที่การวัดความยากจนโดยใช้ Head-count Ratio ไม่สามารถบอกผลของการเปลี่ยนแปลงนี้ได้

นอกจากนี้ กลุ่มประชากรสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยๆ ตามปัจจัยต่างๆ เมื่อได้ค่าดัชนี FGT ยังสามารถหาส่วนแบ่งของภาวะความยากจนในแต่ละกลุ่มที่มีผลต่อภาวะความยากจนโดยรวมได้อีกด้วย ซึ่งค่าดัชนี FGT ทั้งหมดที่หาจากส่วนแบ่งของภาวะความยากจนของแต่ละกลุ่มย่อยสามารถหาได้โดย

$$\text{Total FGT - index} = \sum_{j=1}^M \frac{N_j}{N} \text{FGT}_j$$

โดยที่	Total FGT - index	=	ค่าดัชนี FGT ทั้งหมด
	j	=	จำนวนกลุ่มย่อย M กลุ่มที่แบ่งตามปัจจัยหนึ่ง ๆ
	FGT _j	=	ค่าดัชนี FGT ของกลุ่มย่อยที่ j
	N _j	=	จำนวนครัวเรือนยากจนในกลุ่มย่อยที่ j
	N	=	จำนวนครัวเรือนยากจนทั้งหมด

2) ความยากจนสัมพัทธ์

ความยากจนสัมพัทธ์ เป็นการวิเคราะห์ความยากจนเชิงเปรียบเทียบ (Relative Measures of Poverty) แสดงถึงสภาพที่ไม่สามารถรักษาระดับการครองชีพให้อยู่ในระดับที่ทัดเทียมกับผู้อื่นได้ ซึ่งจะมียู่ตลอดเวลาในทุกสังคม เพราะไม่ว่าในสังคมใด เราก็จะเห็นและวัดความแตกต่างระหว่างกลุ่มผู้มีรายได้สูงสุดในสังคม กับกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำสุดในสังคมได้ โดยกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำสุดอาจจะตกอยู่ในภาวะความยากจนสมบูรณ์หรือไม่ก็ได้ และถึงแม้ว่ามีได้ตกอยู่ในภาวะยากจนแบบสัมบูรณ์ (นั่นคือ อย่างน้อยทุกคนมีรายได้พอเพียงที่จะจัดหาปัจจัยพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิต) แต่ความยากจนเปรียบเทียบก็ยังคงมีอยู่ เพราะประชากรกลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดของสังคมก็จะรู้สึกได้ว่าตัวเองยังจนอยู่เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นๆ ในที่นี้จะแบ่งกลุ่มครัวเรือนออกเป็น 5 กลุ่มเรียงตามลำดับรายได้ ซึ่งวัดออกมาในสัดส่วนของร้อยละ คือผู้ที่มีรายได้อยู่ในกลุ่ม 20% ล่างเป็นกลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุด และเป็นผู้ที่ยากจนที่สุด

2.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

1) ความหมายของคุณภาพชีวิต

องค์การอนามัยโลกได้นิยามคุณภาพชีวิตว่า เป็นการรับรู้ความพึงพอใจ และสถานะของบุคคลในการดำรงชีวิตในสังคม โดยจะสัมพันธ์กับเป้าหมายและความคาดหวังของตนเองภายใต้บริบทของวัฒนธรรม ค่านิยม มาตรฐานของสังคม และสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สวัสดิการ และบริการด้านต่างๆ ตลอดจนลักษณะทางการเมืองการปกครองในสังคมที่อยู่อาศัย และสามารถประเมินคุณภาพชีวิตในด้านวัตถุวิสัย และด้านจิตวิสัย (วรรณภา กุมารจันทร์, 2543)

อัจฉรา นวจินดา (2524) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตของบุคคลที่มีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตดี มีการดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขในสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาภาวะเศรษฐกิจและสังคม ส่วน นิพนธ์ คันทะเสวี (2525) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตเป็นระดับสภาพการดำรงชีวิตของมนุษย์ตามองค์ประกอบของชีวิต ได้แก่ ร่างกาย อารมณ์ สังคม ความคิดและจิตใจ เช่นเดียวกับ

พัทธา สายหู (2526) สรุปเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตเฉพาะตัวบุคคลว่า ประกอบด้วย การมีสุขภาพร่างกาย และจิตใจที่สมบูรณ์ การมีสติปัญญาที่จะศึกษาหาความรู้การมีความสามารถในการทำงานหาเลี้ยงชีพ และการรู้จักหาความสุข ความพอใจให้ชีวิตในทางที่เหมาะสม ส่วนชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์ (2525) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตเป็นชีวิตที่มีคุณภาพ ไม่เป็นภาระ และไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม มีความสมบูรณ์ทั้งกาย จิตใจ มีความสามารถที่จะดำรงสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสังคม ในขณะที่สุวัฒน์ มหัตนิรันดร์กุล และคณะ (2541) นิยามว่าเป็นระดับของการมีชีวิตที่ดี สุขภาพ ความพึงพอใจในชีวิตทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลในสังคม นอกจากนี้ โกศล มีคุณ (2542) นิยามคุณภาพชีวิตว่าเป็นสภาพชีวิตที่มีความสำเร็จ สุขสงบ ซึ่งเหมาะสมกับภาวะ และวัย คุณภาพชีวิตสามารถพิจารณาเป็นด้านๆ ได้แก่ ด้าน สุขภาพกายและสุขภาพจิต ด้านอาชีพ เศรษฐกิจ และกฎหมาย ด้านที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อม ด้านข้อมูล ความรู้ และนันทนาการ ในขณะที่ศรีเมือง พลัณฑุ (2547) สรุปความหมายของคุณภาพชีวิตว่าหมายถึง ความพึงพอใจ ความเป็นอยู่ที่ดี มีความสุข มีสุขภาพกายดี มีสุขภาพจิตดี มีอาหารการกินดี มีสิ่งของหรือเงินใช้ตามความจำเป็น อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ นริสรา และฐาศุภ (2557) ได้สรุปว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การรับรู้ของบุคคลต่อสภาพการดำรงชีวิตของตน ซึ่งวัดจากความพึงพอใจในเรื่องความเป็นอยู่ สุขภาพ สุขภาพกายและจิต อาหารการกิน การมีสิ่งของใช้ตามความจำเป็น การอยู่ในสภาพแวดล้อม และการใช้ชีวิตอยู่ในสังคม

2) ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต

เพื่อให้ทราบถึงระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์และนำไปสู่การกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาประเทศ นักวิชาการและหน่วยงานทั้งในและต่างประเทศที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการวางแผนนโยบายเพื่อการพัฒนาจึงพยายามที่จะสร้างเครื่องมือในการศึกษาและวัดถึงระดับคุณภาพชีวิต องค์การอนามัยโลก (WHO) เป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการศึกษาดังกล่าว โดยพัฒนาเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตที่เป็นสากลขึ้นมา ในปี ค.ศ. 1996 มีทั้งหมด 100 ตัวชี้วัด หรือข้อคำถาม (WHOQOL-100) ซึ่งกรมสุขภาพจิตได้แปลเป็นภาษาไทย และให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบด้วยการแปลกลับเป็นภาษาอังกฤษอีกครั้ง และถือว่าเป็นภาษาไทยที่องค์การอนามัยโลก ยอมรับว่าเป็นทางการ

เครื่องมือวัดคุณภาพชีวิต WHOQOL-100 ประกอบด้วยข้อคำถาม 2 ชนิด คือ แบบภาวะวิสัย (Perceived Objective) และอัตวิสัย (Self – Report Subjective) (สุวัฒน์ มหัตนิรันดร์กุล และคณะ 2541) ประกอบด้วยองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต 6 ด้าน ดังนี้

(1) ด้านร่างกาย (Physical Domain) คือ การรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของบุคคล ซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน เช่น การรับรู้สภาพความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย การรับรู้ถึงความรู้สึกสบาย ไม่เจ็บป่วย การรับรู้ถึงความสามารถที่จะจัดการกับความเจ็บปวดทางร่างกายได้ การรับรู้ถึงผลกำลังในการดำเนินชีวิตประจำวัน การรับรู้เรื่องการนอนหลับพักผ่อน รวมทั้งการรับรู้เรื่องการมีเพศสัมพันธ์ ซึ่งการรับรู้เหล่านี้มีผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน

(2) ด้านจิตใจ (Psychological Domain) คือ การรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ภาพลักษณ์ของตนเอง การรับรู้ถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง การรับรู้ถึงความคิด ความจำ สมาธิ การตัดสินใจ และความสามารถในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ของตน และการรับรู้ถึงความสามารถในการจัดการกับความเศร้าหรือกังวล เป็นต้น

(3) ด้านระดับความเป็นอิสระของบุคคล (Level of Independence) คือ การรับรู้ถึงความเป็นอิสระที่ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น การรับรู้ถึงความสามารถในการเคลื่อนไหวของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการทำงาน การรับรู้ว่าคุณไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยใคร หรือการรักษาทางการแพทย์อื่นๆ เป็นต้น

(4) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationships) คือ การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่น การรับรู้ถึงการได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม การรับรู้ว่าคุณได้รับเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคมด้วย รวมทั้งการรับรู้ในเรื่องอารมณ์ทางเพศหรือการมีเพศสัมพันธ์

(5) ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ว่าคุณเองมีชีวิตอยู่อย่างอิสระ ไม่ถูกกักขัง มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต การรับรู้ว่าคุณได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดีปราศจากมลพิษต่างๆ การคมนาคมสะดวก มีแหล่งประโยชน์ด้านการเงิน สถานบริการทางสุขภาพและสังคมสงเคราะห์ การรับรู้ว่าคุณมีโอกาสได้รับข่าวสาร หรือฝึกฝนทักษะต่างๆ การรับรู้ว่าคุณได้มีกิจกรรมสันทนาการ และมีกิจกรรมในเวลาว่าง เป็นต้น

(6) ด้านความเชื่อส่วนบุคคล (Spirituality Religion/ Personal Beliefs) คือ รวมไปถึงการรับรู้เกี่ยวกับความเชื่อมั่นต่างๆ ของตน ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ถึงความเชื่อด้านจิตวิญญาณ ศาสนา การให้ความหมายของชีวิต และความเชื่อมั่น อื่นๆ ที่มีผลในทางที่ดีต่อการดำเนินชีวิต มีผลต่อการเอาชนะอุปสรรค เป็นต้น โดยเครื่องมือนี้ได้พัฒนาขึ้นพร้อมๆ กันอย่างกว้างขวางในขอบเขตของภาษา และวัฒนธรรมต่างๆ ทั่วโลก ศูนย์ภาคสนามในประเทศนั้นๆ ได้รับการตั้งขึ้นเพื่อค้นหาระดับที่แตกต่างกันเชิงชีวิตความเป็นอยู่ บริการสุขภาพ และจุดอื่นๆ ที่สัมพันธ์กับการวัดคุณภาพชีวิต และจะได้เปรียบเทียบแบบข้ามวัฒนธรรมและภาษาต่างๆ

จากหลายๆ แห่งโครงสร้างของเครื่องมือได้มาจากการดำเนินการของศูนย์ภาคสนามทั่วโลก จากกระบวนการจัดทำที่พิจารณาในเรื่องของวัฒนธรรม และสำนวนภาษา คือมีข้อความที่หลากหลายในเชิงธรรมชาติและในการจัดรูปแบบโครงสร้างของข้อความต่างๆ จากนั้นจึงคัดกรองออกไปด้วยวิธีถามคำตอบสเกล ฟอรัม (Question-Responses Format) ซึ่งครอบคลุมสาระคุณภาพชีวิตและค่าความตรงในเนื้อหา รวมทั้งความเที่ยงของข้อความในวัฒนธรรมต่างๆ ไว้ครบถ้วน

สุวัฒน์ มหัตนรินทร์กุล และคณะ (2541) ได้แปลและพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตชุดย่อฉบับไทย จากเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตชุดย่อขององค์การอนามัยโลกฉบับภาษาอังกฤษ (WHOQOL=BREF, 1996) ซึ่งมี 26 ตัวชี้วัดแบ่งเป็น 4 ด้าน คือ

(1) ด้านร่างกาย คือ การรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของบุคคล ซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน การรับรู้ความอิสระที่ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น การรับรู้ถึงความสามารถในการทำงาน การรับรู้ว่าตนเองไม่ต้องพึ่งพาใครๆ หรือการรักษาทางการแพทย์อื่นๆ เป็นต้น มี 7 ตัวชี้วัด ได้แก่

- (1.1) ความเจ็บปวดและความไม่สบาย
- (1.2) กำลังวังชาและความเหนื่อยล้า
- (1.3) การนอนหลับพักผ่อน
- (1.4) การเคลื่อนไหว
- (1.5) การดำเนินชีวิตประจำวัน
- (1.6) การใช้ยาหรือการรักษา
- (1.7) ความสามารถในการทำงาน

(2) ด้านจิตใจ คือ การรับรู้สภาพจิตใจของตนเอง เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ภาพลักษณ์ของตนเอง การรับรู้ถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง การรับรู้ถึงความมั่นใจในตนเอง การรับรู้ถึงความคิด ความจำ สมาธิและการตัดสินใจ และความสามารถในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ของตนที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต มีผลต่อการเอาชนะอุปสรรค เป็นต้น มี 6 ตัวชี้วัด ได้แก่

- (2.1) ความรู้สึกด้านดี
- (2.2) การคิดเรียนรู้
- (2.3) การนับถือตนเอง
- (2.4) ภาพลักษณ์และรูปร่าง
- (2.5) ความรู้สึกในทางที่ไม่ดี
- (2.6) จิตวิญญาณ ศาสนา และความเชื่อส่วนบุคคล

(3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม คือ การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ของตนเองกับบุคคลอื่น การรับรู้ถึงการได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม การรับรู้ว่าได้เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคมด้วย รวมทั้งการรับรู้ในเรื่องอารมณ์ทางเพศหรือการมีเพศสัมพันธ์ มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่

(3.1) สัมพันธภาพทางสังคม

(3.2) การช่วยเหลือสนับสนุนทางสังคมและ

(3.3) กิจกรรมทางเพศ

(4) ด้านสิ่งแวดล้อม คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต การรับรู้ว่าได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดี การรับรู้ว่าได้มีกิจกรรมสันทนาการ และมีกิจกรรมในเวลาว่าง เป็นต้น มี 8 ตัวชี้วัด ได้แก่

(4.1) ความปลอดภัยทางด้านร่างกายและความมั่นคงในชีวิต

(4.2) สภาพแวดล้อมของบ้าน

(4.3) แหล่งการเงิน

(4.4) การดูแลสุขภาพและบริการทางสังคม

(4.5) การรับรู้ข้อมูลข่าวสารและทักษะใหม่ๆ

(4.6) การมีส่วนร่วม มีโอกาสพักผ่อนหย่อนใจและมีเวลาว่าง

(4.7) สภาพแวดล้อม

(4.8) การคมนาคม

นอกจากนี้ ยังมีดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index) หรือเรียกสั้นๆ ว่า ดัชนี HDI เป็นตัวบ่งชี้ที่ใช้วัดระดับการพัฒนามนุษย์ของประเทศซึ่งถูกนำไปใช้วัดระดับคุณภาพชีวิต ดัชนีการพัฒนามนุษย์ถูกคิดค้นขึ้นในปี ค.ศ.1990 โดยนักเศรษฐศาสตร์ชาวปากีสถาน มาห์บับ อุล ฮัก ร่วมกับนักเศรษฐศาสตร์ชาวอินเดียซึ่งได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ อมรตยะ เสน (Amartya Sen) ทั้งนี้ ในปัจจุบันดัชนีการพัฒนามนุษย์ได้ถูกนำไปใช้โดยองค์การสหประชาชาติ (UN) เพื่อวัดระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ภายใต้โครงการ United Nations Development Programme หรือ UNDP โดยดัชนีการพัฒนามนุษย์จะวัดระดับคุณภาพชีวิตของคนใน 3 ด้าน (UNDP, 2010a) ได้แก่

(1) ด้านสุขภาพ (Long and Healthy Life) โดยมีตัวบ่งชี้ คือ ความคาดหมายการคงชีพเมื่อแรกเกิด (Life Expectancy at Birth)

(2) ด้านการศึกษา (Education) โดยมีตัวบ่งชี้คือ จำนวนปีเฉลี่ยที่ได้รับการศึกษา (Mean Years of Schooling) และจำนวนปีที่คาดว่าจะได้รับการศึกษา (Expected Years of Schooling)

(3) ด้านมาตรฐานการครองชีพ (A Decent Standard of Living) โดยมีตัวบ่งชี้คือ รายได้ประชาชาติมวลรวมต่อบุคคล (Gross National Income per Capita)

ทั้งนี้ ดัชนีการพัฒนามนุษย์จะวัดความสำเร็จของแต่ละประเทศในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 3 ด้านดังกล่าว โดยมีวิธีการคำนวณดังนี้

(1) ทำการคำนวณดัชนีย่อยของแต่ละด้าน นั่นคือ คำนวณดัชนีสุขภาพ ดัชนีการศึกษา และดัชนีมาตรฐานการครองชีพ โดยมีสูตรคำนวณดังต่อไปนี้

$$\text{ดัชนีย่อย} = \frac{\text{ค่าที่เกิดขึ้นจริง} - \text{ค่าที่ต่ำสุด}}{\text{ค่าสูงสุด} - \text{ค่าต่ำสุด}}$$

ค่าที่เกิดขึ้นจริงในที่นี้คือค่าของตัวบ่งชี้ในแต่ละด้านของแต่ละประเทศ ในขณะที่ค่าสูงสุด คือ ค่าที่เป็นเป้าหมายในการพัฒนา และค่าต่ำสุด คือ ค่าที่ต่ำที่สุดเท่าที่จะเกิดขึ้นได้ของตัวบ่งชี้แต่ละด้าน ทั้งนี้ ดัชนีที่ได้จากการคำนวณก็คือดัชนีย่อยของแต่ละ ซึ่งมีความอยู่ระหว่าง 0 ถึง 1 อย่างไรก็ตาม เนื่องจากด้านการศึกษาประกอบด้วยตัวบ่งชี้ 2 ตัว ดังนั้นดัชนีการศึกษาจึงคำนวณได้จากค่าเฉลี่ยเรขาคณิตของค่าดัชนีสำหรับแต่ละตัวบ่งชี้ นั่นเอง นอกจากนี้ ในการคำนวณดัชนีมาตรฐานการครองชีพ จะคำนวณโดยให้ค่าที่เกิดขึ้นจริง ค่าสูงสุด และค่าต่ำสุดอยู่ในรูปของ Natural Logarithm อีกด้วย

(2) ทำการคำนวณดัชนีการพัฒนามนุษย์โดยการคำนวณค่าเฉลี่ยเรขาคณิตของดัชนีย่อยทั้ง 3 ด้าน โดยมีสูตรคำนวณ ดังต่อไปนี้

$$\text{ดัชนีการพัฒนามนุษย์} = I_{\text{life}} \times I_{\text{education}} \times I_{\text{income}}$$

กำหนดให้ I_{life} คือ ดัชนีสุขภาพ

$I_{\text{education}}$ คือ ดัชนีการศึกษา

I_{income} คือ ดัชนีมาตรฐานการครองชีพ

ทั้งนี้ดัชนีการพัฒนามนุษย์จะมีค่าอยู่ระหว่าง 0 ถึง 1 เช่นเดียวกับดัชนีย่อยแต่ละด้าน โดยจะถือว่าประเทศมีระดับการพัฒนามนุษย์ในระดับสูง (นั่นคือประชาชนในประเทศมีคุณภาพชีวิตในระดับสูง) หากดัชนีมีค่าใกล้เคียง 1 และมีระดับการพัฒนามนุษย์ในระดับต่ำ (นั่นคือประชาชนในประเทศมีคุณภาพชีวิตในระดับต่ำ) หากดัชนีมีค่าใกล้เคียง 0

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากงานศึกษาภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรที่ผ่านมา พบบางของ สมพร อิศวิลานนท์ (2543) ได้ทำการวิเคราะห์ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนเกษตรกรปีการเพาะปลูก 2541/42 ใช้ค่าสัมประสิทธิ์จีนิในการวัดการกระจายรายได้ และใช้วิธีหาสัดส่วนคนจน Head-count Ratio และใช้ Foster-Greer-Thorbecke (FGT-index) ในการวิเคราะห์ภาวะความยากจน พบว่า กลุ่มของครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 29.15 เป็นครัวเรือนที่อยู่ในภาวะยากจน กล่าวคือ มีระดับรายได้ที่ต่ำกว่าระดับเส้นความยากจน โดยครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีกลุ่มครัวเรือนเกษตรกรยากจนสูงที่สุดถึงร้อยละ 40.47 รองลงมา ได้แก่ ครัวเรือนเกษตรกรในภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่มีที่ดินทำกินขนาดเล็กที่สุดจะตกอยู่ในภาวะความยากจนสูงที่สุดในทางตรงกันข้าม หากเกษตรกรมีที่ดินทำกินขนาดใหญ่ขึ้นก็จะส่งผลทำให้ภาวะความยากจนของครัวเรือนลดลง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุพัตตรา แดงเอี่ยม (2544) ที่ได้ทำการศึกษาถึงภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร โดยใช้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมโดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรปีเพาะปลูก 2538/39 และปี 2541/42 และใช้วิธีหาสัดส่วนคนจน Head-count Ratio และใช้ Foster-Greer-Thorbecke (FGT-index) ในการศึกษาภาวะความยากจน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนครัวเรือนที่ยากจนสูงที่สุด และยังพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่มีที่ดินทำกินขนาดเล็กและขนาดกลาง มีแนวโน้มของภาวะความยากจนเพิ่มสูงขึ้น ส่วนครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินตั้งแต่ 30 ไร่ขึ้นไป จะมีแนวโน้มของภาวะความยากจนลดลง นอกจากนี้ยังพบว่า ในด้านกิจกรรมการผลิตของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า ครัวเรือนที่ทำการปลูกข้าวเป็นหลักจะประสบภาวะความยากจนมากที่สุด และมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น เช่นเดียวกับการปลูกไม้ผล/ไม้ยืนต้น และการทำปศุสัตว์เป็นหลักที่มีแนวโน้มภาวะความยากจนเพิ่มสูงขึ้น ส่วนกิจกรรมอื่นๆ มีแนวโน้มภาวะความยากจนลดลง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุระเดช ตระกูลคูศรี (2541) ที่ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า กลุ่มครัวเรือนเกษตรกรที่ทำนาเป็นกลุ่มที่ตกอยู่ในภาวะความยากจนมากกว่ากลุ่มอื่นๆ และเมื่อเปรียบเทียบครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทำการเกษตรอย่างเดียวกับครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทั้งทางการเกษตรและนอกการเกษตร พบว่า ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทำการเกษตรอย่างเดียวตกอยู่ในภาวะความยากจนมากกว่าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทั้งทางการเกษตรและนอกการเกษตร นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มครัวเรือนเกษตรกรที่เป็นผู้เช่าที่ดินทำกินจะตกอยู่ในภาวะความยากจนมากกว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีที่ดินเป็นของตัวเอง และภาวะความยากจนจะลดลงเมื่อครัวเรือนเกษตรกรมีที่ดินทำกินที่มีขนาดใหญ่ขึ้น

สนิรัช แก้วมี (2549) ได้ทำการศึกษาภาวะความยากจนและปัจจัยที่มีผลต่อภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร ปีเพาะปลูก 2544/45 โดยอาศัยข้อมูลจากการสำรวจของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร โดยใช้ Headcount ratio และ FGT-index เพื่อหาสัดส่วนครัวเรือนที่ยากจนและความรุนแรงของภาวะความยากจน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่เช่าที่ดินทำกิน มีขนาดของที่ดินทำกินที่น้อยกว่า 10 ไร่ และปลูกพืชไร่ จะทำให้มีครัวเรือนตกอยู่ในภาวะที่ยากจน และความรุนแรงของความยากจนมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุพัตรา แต่งเยี่ยม (2544) และ สุรเดช ตระกูลคูศรี (2541) ในส่วนของการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อภาวะความยากจน พบว่า ตัวแปรที่มีส่งผลกระทบต่อภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร ได้แก่ ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน รายได้ของครัวเรือนทั้งจากภาคการเกษตรและนอกภาคเกษตร ประเภทของกิจกรรมการผลิตของครัวเรือน ทำเลที่ตั้งของครัวเรือน จำนวนหนี้สิน และจำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ เฉลิมศาสตร์ วิเชียรเพริศ (2550) ที่ได้ศึกษาภาวะความยากจนและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อโอกาสที่ครัวเรือนเกษตรกรจะประสบปัญหาความยากจน ปีเพาะปลูก 2547/48 พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อโอกาสที่ครัวเรือนเกษตรกรจะประสบปัญหาความยากจน ได้แก่ โอกาสในการเข้าอบรมวิชาการทางการเกษตร ทำเลที่ตั้ง ขนาดฟาร์ม กิจกรรมการผลิตทางการเกษตร ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน เขตพื้นที่ชลประทาน ลักษณะการถือครองที่ดิน สัดส่วนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน อายุของหัวหน้าครัวเรือน เพศของหัวหน้าครัวเรือน เงินสดจากการเกษตรในฟาร์ม เงินสดจากการเกษตรอื่นๆ ในฟาร์ม และรายได้จากนอกภาคเกษตร นอกจากนี้ ยังได้ทำการวิเคราะห์ถึงสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนและความรุนแรงของภาวะความยากจน โดยใช้ Headcount ratio และ FGT-index พบว่า กลุ่มครัวเรือนเกษตรกรที่ประสบปัญหาภาวะความยากจนมากที่สุด ได้แก่ ครัวเรือนเกษตรกรที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชาย โดยมีระดับการศึกษาอยู่ชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 และมีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 41-50 ปี มีการถือครองที่ดินมากกว่า 1 ไร่ มีขนาดฟาร์มโดยเฉลี่ยประมาณ 10-19 ไร่ อาศัยอยู่นอกเขตชลประทาน อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีสัดส่วนผู้พึ่งพิงในครัวเรือนอยู่ระหว่าง 0.51-0.75 และไม่เคยเข้ารับการอบรมวิชาการทางการเกษตร

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2553) ได้ศึกษาภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร โดยทำการรวบรวมข้อมูลครัวเรือนและแรงงานเกษตรปีเพาะปลูก 2551/52 จากการสำรวจของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร โดยใช้ Headcount ratio และ FGT-index ในหาสัดส่วนครัวเรือนที่ยากจนและความรุนแรงของภาวะความยากจน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ 29.76 อยู่ในภาวะยากจนที่มีระดับรายได้ต่ำกว่าระดับเส้นความยากจน โดยครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีกลุ่มครัวเรือนยากจนสูงสุดถึงร้อยละ 41.89 รองลงมาได้แก่ ครัวเรือนยากจนในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ในขณะที่เดียวกัน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็มีความรุนแรงของความยากจนมากที่สุด รองลงมาเป็น ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ น้อยที่สุด นอกจากนี้

ยังพบว่า ช่องว่างระหว่างรายได้ของครัวเรือนในภาคเกษตรมีค่อนข้างสูง นั่นคือ ในระหว่างกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำสุด 20% แรก (รายได้เฉลี่ยร้อยละ 3.2) กับกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุด 20% สุดท้าย (รายได้เฉลี่ยร้อยละ 57.65) ซึ่งแตกต่างกันถึง 18 เท่า ความแตกต่างของรายได้ดังกล่าวมาจากความแตกต่างของรายได้จากกิจกรรมฟาร์มเป็นส่วนใหญ่ รายได้ของครัวเรือนเกษตรที่แตกต่างกันดังกล่าว เมื่อนำไปคำนวณหาดัชนีความไม่เท่าเทียมกันของการกระจายรายได้ พบว่า ในกลุ่มของครัวเรือนเกษตรมีค่าสัมประสิทธิ์จีนิของการกระจายรายได้ไม่เท่าเทียมกันเท่ากับ 0.5347 ซึ่งอยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูง และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบในภูมิภาคต่างๆ พบว่าภาคเหนือมีการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกันสูงกว่าภาคอื่นๆ

นอกจากนี้ วราวุธ พลาศ (2556) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนในชนบทของจังหวัดมหาสารคาม เก็บรวบรวมข้อมูลจากครัวเรือนที่อยู่ในเขตพื้นที่ชนบท จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 400 ครัวเรือน โดยได้ทำการศึกษาสภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนในชนบท สถานการณ์ความยากจน ลักษณะของครัวเรือนที่ยากจน และปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนในชนบทจังหวัดมหาสารคาม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบโลจิสต์ (Logistic Analysis) วิธีการ MLE (Maximum Likelihood Estimation) พบว่า ครัวเรือนในชนบทของจังหวัดมหาสารคาม มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละ 4.16 คน มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละ 3.15 คน และจำนวนสมาชิกที่มีรายได้ในครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละ 2.13 คน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 49.3 อาชีพของหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมคิดเป็นร้อยละ 57.5 ครัวเรือนมีรายได้รวมเฉลี่ยครัวเรือนละ 16,036.89 บาทต่อเดือน และมีค่าใช้จ่ายสำหรับการอุปโภคบริโภค เฉลี่ยครัวเรือนละ 7,666 บาทต่อเดือน เมื่อคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคต่อรายได้จะเท่ากับ 47.80 มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 187,530.38 บาท และครัวเรือนมีการเก็บออมคิดเป็นร้อยละ 76.5 ของจำนวนครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด ทางด้านสถานการณ์ความยากจน และลักษณะของครัวเรือนที่ยากจน พบว่า ครัวเรือนตัวอย่างในเขตพื้นที่ชนบทของจังหวัดมหาสารคาม มีสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนคิดเป็นร้อยละ 31.2 โดยครัวเรือนที่ยากจนในเขตชนบทจะมีลักษณะรวมคือ หัวหน้าครัวเรือนมีระดับการศึกษาต่ำ มีครัวเรือนขนาดใหญ่ มีระดับรายได้ต่ำ มีขนาดพื้นที่ที่ใช้ในการประกอบอาชีพการเกษตรน้อย มีระดับความมั่งคั่งต่ำ และมีหนี้สิน ในส่วนของปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือน ได้แก่ ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ขนาดของครัวเรือน ขนาดพื้นที่ที่ใช้ในการประกอบอาชีพ ความมั่งคั่ง และหนี้สินของครัวเรือน

ในส่วนงานศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรที่ผ่านมา พบบางงานของ ทิพวรรณ ดวงปัญญา (2547) ได้ทำการศึกษาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามสภาวะเศรษฐกิจพอเพียงของครอบครัวเกษตรกรในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง โดยการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้สูงอายุ

ชาวไทยภูเขาอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 13 คนเผ่า ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 5 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์ฯ แม่ป๋นหลวง ศูนย์ฯ หุ่นเจียง ศูนย์ฯ หมอกจำม ศูนย์ฯ หนองเขียว และสถานีเกษตรหลวงอ่างขาง จำนวน 107 คน พบว่า คุณภาพชีวิตโดยรวมทั้ง 13 เผ่า นั้นอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบตามเผ่า พบว่า เย้า มีคุณภาพชีวิตสูงสุด อาจเป็นเพราะการสาธารณสุขของรัฐเข้าถึงประชาชน ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ภายในหมู่บ้านจะมี ผสส. และ อสม. ในหมู่บ้าน ประกอบกับการคมนาคมในการเดินทางเข้าไปรักษาตัวเมื่อยามเจ็บป่วยมีความสะดวก ในขณะที่ จินฮ่อ มีคุณภาพชีวิตที่ต่ำสุด อาจเป็นเพราะว่าความพึงพอใจที่ได้รับการตอบสนองทางกายค่อนข้างต่ำ และมีเรื่องของปัญหาเสพติด จึงส่งผลให้ความพึงพอใจที่ได้รับการตอบสนองทางจิตใจต่ำสุด ซึ่งส่งผลให้คุณภาพชีวิตมีคะแนนต่ำที่สุด และหากพิจารณาถึงความพึงพอใจที่ได้รับการตอบสนองทางกาย พบว่า สูงสุดคือ เย้า และต่ำสุด คือ ปะหล่อง และมุเซอ ส่วนความพึงพอใจที่ได้รับการตอบสนองทางจิตใจสูงสุดคือ เย้า และต่ำสุด คือ จินฮ่อ จากผลการศึกษาข้างต้นจะเห็นได้ว่า หากความพึงพอใจที่ได้รับการตอบสนองทางกายดี จะส่งผลทำให้ความพึงพอใจที่ได้รับการตอบสนองทางจิตใจโดยรวมก็จะมีความดีตามไปด้วย ดังตามหลักของ Maslow ที่ต้องผ่านตามขั้นต่างของความต้องการ และเชื่อว่า สุขภาพกายดีและสุขภาพจิตก็จะดีด้วย ดังนั้นอาจกล่าวสรุปได้ว่า คุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่่นั้นเกิดจากความพึงพอใจที่ได้รับการตอบสนองทางกายและจิตใจที่ดีไปพร้อมกันด้วย ดังเช่น กลุ่มชนชาวเย้า ซึ่งปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อสุขภาพทางกายก็คือการเข้าถึงบริการสาธารณสุขของประชาชน และการคมนาคม

อารีย์ เชื้อเมืองพาน (2555) ได้ทำการศึกษาประสิทธิภาพการผลิตและคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ในเขตภาคเหนือตอนบน เก็บรวบรวมข้อมูลจากครัวเรือนเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย จำนวน 400 ครัวเรือน โดยใช้วิธีการคำนวณค่าดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index: HDI) ของ UNDP ในการศึกษาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 72 มีความมั่นคงด้านเศรษฐกิจในระดับปานกลาง คือ มีระดับรายได้ เงินออม ในจำนวนใกล้เคียงกันกับหนี้สิน คิดเป็นร้อยละ 90.98 ของ ครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด รองลงมาคือความมั่นคงด้านเศรษฐกิจในระดับต่ำ คือ มีระดับรายได้ เงินออม น้อยกว่าหนี้สิน ร้อยละ 8.52 และความมั่นคงด้านเศรษฐกิจในระดับสูง มีจำนวน 2 ครัวเรือน ซึ่งมีรายได้ เงินออม มากกว่า ปริมาณหนี้สิน คิดเป็นร้อยละ 0.50 ในส่วนความมั่นคงทางด้านอาหาร พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่มีความมั่นคงด้านอาหารในระดับปานกลาง คือ มีปริมาณอาหารพอเพียงในการบริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้น มีจำนวน 380 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 95.24 ที่เหลืออีก 19 ครัวเรือน หรือร้อยละ 4.76 มีความมั่นคงด้านอาหารในระดับสูง คือ มีปริมาณอาหารมากและเหลือพอที่จะเก็บไว้บริโภคในปีต่อไปหรือแบ่งปันให้กับครัวเรือนอื่น และไม่มีครัวเรือนใดเลยที่ไม่มีอาหารพอเพียงต่อการบริโภค

ในขณะที่ความมั่นคงทางด้านการศึกษา พบว่า ครุฑเรือนเกษตรส่วนใหญ่มีความมั่นคงทางด้านการศึกษาในระดับปานกลาง คือ ได้รับการศึกษาในภาคบังคับ มีจำนวน 293 ครุฑเรือน คิดเป็นร้อยละ 73.43 รองลงมา คือ ความมั่นคงทางด้านการศึกษาระดับสูง คือ สูงกว่าภาคบังคับ มีจำนวน 56 ครุฑเรือน คิดเป็นร้อยละ 14.04 และอยู่ในระดับต่ำ คือ ต่ำกว่าภาคบังคับ มีจำนวน 50 ครุฑเรือน คิดเป็นร้อยละ 12.53 สุดท้ายเป็นความมั่นคงในด้านที่อยู่อาศัย พบว่า ครุฑเรือนเกษตรส่วนใหญ่มีความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยในระดับปานกลาง คือ มีพื้นที่ใช้สอยพอประมาณ ลักษณะบ้านส่วนใหญ่จะเป็นครึ่งตึกครึ่งไม้ หรือบ้านไม้ใต้ถุนสูง ซึ่งมีความแข็งแรงปานกลาง มีจำนวน 273 ครุฑเรือน คิดเป็นร้อยละ 68.42 รองลงมา คือ ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยในระดับสูง คือ มีพื้นที่ใช้สอยมาก ลักษณะบ้านเป็นตึกซึ่งมีความแข็งแรงมากและระดับต่ำ ซึ่งมีพื้นที่ใช้สอยของบ้านค่อนข้างน้อย และแออัดตัวบ้านเป็นบ้านไม้ค้ำยันกระท่อมไม่ค่อยแข็งแรง คิดเป็นร้อยละ 31.08 และ 0.50 ตามลำดับ

ชลิต ศานติวรารคณา และดิเรก ธรรมารักษ์ (2558) ได้ทำการศึกษา คุณภาพชีวิตของเกษตรกร ในพื้นที่ 7 อำเภอ ของจังหวัดปทุมธานี จำนวน 400 คน พบว่า เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านความสัมพันธ์ในชุมชน ด้านสุขภาพ ด้านความสามารถในการประกอบอาชีพ และด้านเศรษฐกิจ ตามลำดับ และเมื่อนำมาพิจารณาเป็นรายประเด็นด้านเศรษฐกิจ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายประจำเดือน ไม่มีเงินเก็บออม และมีภาระหนี้สิน ซึ่งกู้ยืมมาจากสถาบันการเงินภาครัฐ (ธกส.) และหนี้สินที่กู้ยืมถูกนำไปใช้เพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวันมากที่สุด ในด้านสุขภาพ พบว่า ในแต่ละวันได้รับประทานอาหารครบ 5 หมู่มากที่สุด ด้านความสามารถในการประกอบอาชีพ พบว่า เคยได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการเกษตรจากภาครัฐมากที่สุด ด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว พบว่า เมื่อมีปัญหาสมาชิกในครอบครัวจะปรึกษากันมากที่สุด และด้านความสัมพันธ์ในชุมชน พบว่า มีความพอใจกับการผูกมิตรหรือเข้ากับคนอื่นมากที่สุด

นอกจากนี้ ยังพบงานของเริงชัย ต้นสุชาติ และธรรณชนก คำแก้ว (2553) ที่ได้ทำการศึกษาดัชนีวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกชุมชนในมูลนิธิโครงการหลวง เพื่อสร้างดัชนีชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขในระดับบุคคล ประเมินความสุขและความอยู่ดีมีสุขในระดับบุคคลจากดัชนีชี้วัดและจากการประเมินด้วยตนเอง และวิเคราะห์ปัจจัยที่กำหนดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกชุมชนในมูลนิธิโครงการหลวง โดยข้อมูลได้จากการการสุ่มตัวอย่างสมาชิกโครงการหลวงจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ปูลอง และทุ่งหลวง จำนวน 469 ตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้น้ำหนักดัชนีชี้วัดหมวดเศรษฐกิจมากที่สุด โดยให้ความสำคัญทางด้านรายได้ และราคาผลิตผลทางการเกษตรเป็นสำคัญ รองลงมาคือ ดัชนีหมวดครอบครัว หมวดสุขภาพ

หมวดสิ่งแวดล้อม หมวดสวัสดิการสังคม สาธารณูปโภค สิทธิและธรรมภิบาล และหมวดสังคมและวัฒนธรรมตามลำดับ แต่เมื่อพิจารณาแยกตามชนเผ่าพบว่า ชนเผ่ากะเหรี่ยงและม้งจะให้ความสำคัญกับครอบครัวมากที่สุด ซึ่งแตกต่างจากชนเผ่ามูเซอและลีซอที่ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจมากที่สุด สำหรับความสุขโดยเฉลี่ยที่ได้จากการประเมินด้วยตนเอง พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง คือ เท่ากับ 3.472 โดยความสุขโดยเฉลี่ยของศูนย์ทุ่งหลวงและแม่ปุนหลวงเท่ากับ 3.565 และ 3.352 ตามลำดับ ส่วนความสุขโดยเฉลี่ยที่ได้จากการประเมินด้วยตนเองของตัวอย่าง พบว่า อยู่ในระดับปานกลางเช่นกันคือ 3.24 โดยศูนย์ฯ ทุ่งหลวง และ ศูนย์ฯ แม่ปุนหลวงเท่ากับ 3.388 และ 3.091 ตามลำดับ นอกจากนี้ จากการเปรียบเทียบระหว่างชนเผ่ากับความสุขโดยเฉลี่ยที่ตัวอย่างประเมินด้วยตนเอง พบว่า ชนเผ่ากะเหรี่ยงมีความสุขโดยเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ม้ง ลีซอ และมูเซอตามลำดับ และจากการศึกษาปัจจัยที่มีต่อความสุขจากการประเมินด้วยตนเองในแต่ละระดับด้วยแบบจำลองโพรบิตแบบเรียงลำดับ พบว่า ดัชนีด้านครอบครัว สังคมและวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับความสุขในแต่ละระดับอย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่ตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าปัจจัยที่กำหนดความสุขและความภาคภูมิใจนั้นไม่ได้ขึ้นกับตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ยังขึ้นอยู่กับตัวชี้วัดด้านครอบครัว สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมด้วย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ครั้วเรือนเกษตรกรในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 119,490 ครั้วเรือน (สำนักงานเกษตรจังหวัดเพชรบูรณ์, 2558) ซึ่งการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จะใช้การคำนวณจากสูตรของ ยามาเน่ (Yamane, 1973) ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

โดยที่	e	=	ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง
	N	=	จำนวนครั้วเรือนเกษตรกรทั้งหมด
	n	=	จำนวนครั้วเรือนเกษตรกรตัวอย่าง

โดยกำหนดให้ความคลาดเคลื่อนของกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 5 หรือ 0.05 การคำนวณแสดงได้ดังนี้

$$n = \frac{119,490}{1 + 119,490(0.05)^2}$$

$$n = 398.67$$

$$n \approx 399 \text{ ตัวอย่าง คิดเป็น 400 ตัวอย่าง}$$

จากการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม ทำให้ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 400 ตัวอย่าง โดยขั้นแรกจะเลือกครั้วเรือนเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายที่กระจายอยู่ใน 6 อำเภอ ตามสัดส่วนของประชากร ได้แก่ อ.เมือง อ.หล่มเก่า อ.น้ำหนาว อ.เขาค้อ อ.วังโป่ง และ อ.หนองไผ่ และขั้นที่สองจะทำการสุ่มตัวอย่างครั้วเรือนเกษตรกรโดยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบโควต้า (Quota sampling) โดยแยกเป็นครั้วเรือนที่ปลูกข้าวหรือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปลูกผักหรือผลไม้ และเลี้ยงสัตว์เพียงอย่างเดียว โดยได้ครั้วเรือนเกษตรกรตัวอย่าง ดังนี้

1) อำเภอเมือง	จำนวน 143	ครั้วเรือน
2) อำเภอหล่มเก่า	จำนวน 64	ครั้วเรือน
3) อำเภอน้ำหนาว	จำนวน 26	ครั้วเรือน
4) อำเภอเขาค้อ	จำนวน 30	ครั้วเรือน
5) อำเภอหนองไผ่	จำนวน 115	ครั้วเรือน

6) อำเภอวังโป่ง จำนวน 23 ครัวเรือน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

จะใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบครัวเรือนเกษตรในแต่ละกลุ่ม เช่น ค่าผลรวม ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และอธิบายข้อมูลในรูปของคำบรรยายประกอบตาราง และรูปภาพ

2) การวัดความยากจน

การวัดความยากจน ใช้ Head-count Ratio เพื่อหาสัดส่วนครัวเรือนเกษตรที่ยากจน และใช้ FGT-index เพื่อวัดความรุนแรงของความยากจน

3) การวัดระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตร

ค่าดัชนีคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรโดยกำหนดองค์ประกอบ และตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ดังนี้

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด
ด้านเศรษฐกิจ	1) รายได้เฉลี่ยของครัวเรือน (บาท/คน/ปี) 2) เงินออมเฉลี่ยของครัวเรือน (บาท/คน/ปี) 3) หนี้สินเฉลี่ยของครัวเรือน (บาท/คน/ปี)
ด้านอาหาร	มีปริมาณอาหารที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน (วัดจากปริมาณอาหารที่คิดจากมูลค่าอาหารที่ได้มาจากผลผลิตของครัวเรือนและการซื้อโดยเฉลี่ย) (บาท/ปี)
ด้านการศึกษา	จำนวนปีที่ได้รับการศึกษาโดยเฉลี่ยของครัวเรือน (ปี)
ด้านที่อยู่อาศัย	พื้นที่ใช้สอยของตัวบ้านเหมาะสมและเพียงพอต่อสมาชิกในครัวเรือน (ตารางเมตร)

จากนั้นคำนวณค่าดัชนีคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรโดยวิธีการคำนวณประยุกต์มาจากวิธีการคำนวณค่าดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index: HDI) ของ UNDP ซึ่งมีวิธีการดังนี้

(1) กำหนดการให้คะแนนของรายละเอียดแต่ละตัวชี้วัดโดยกำหนดให้มีคะแนนตัวชี้วัดย่อยโดยมีค่าต่างกัน เพิ่มขึ้นทีละ 1 คะแนน ให้เท่ากันเช่น ตัวแปรคุณภาพ ระดับการศึกษา กำหนดให้ค่าเท่ากับ 0 เมื่อหัวหน้าครัวเรือนไม่ได้รับการศึกษาในโรงเรียน ประถมศึกษาเท่ากับ 1 มัธยมศึกษาตอนต้นเท่ากับ 2 เป็นต้น การกำหนดการให้คะแนนที่เพิ่มขึ้นจะส่งผลต่อระดับของคุณภาพความเป็นอยู่ครัวเรือนเกษตร

(2) คำนวณหาค่าดัชนีของตัวชี้วัดแต่ละตัวโดยนำผลต่างระหว่างค่าคะแนนที่ได้จากตัวชี้วัด แต่ละตัวกับค่าคะแนนต่ำสุดในตัวชี้วัดนั้นๆ หาดด้วยผลต่างระหว่างค่าคะแนนสูงสุดกับค่าคะแนนต่ำสุดในตัวชี้วัดนั้น

$$I_n = \frac{S_n - S^{\min}}{S^{\max} - S^{\min}}$$

โดยที่ I_n คือ ค่าดัชนีของตัวชี้วัดที่ n , S_n คือ ค่าคะแนนของตัวชี้วัดที่ n , $S^{\min}$ คือ ค่าคะแนนต่ำสุดของตัวชี้วัดที่ n , $S^{\max}$ คือ ค่าคะแนนสูงสุดของตัวชี้วัดที่ n

(3) คำนวณหาค่าดัชนีภาพรวมของแต่ละองค์ประกอบเนื่องจากดัชนีแต่ละตัวมีหลักคิดและฐานข้อมูลที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดความแปรปรวนของข้อมูล การคำนวณหาค่าดัชนี ภาพรวมในแต่ละองค์ประกอบจึงไม่สามารถใช้ผลรวมและค่าเฉลี่ยได้ ในการศึกษาครั้งนี้จึงได้ประยุกต์ใช้วิธีการคำนวณหาค่าดัชนีความยากจนของมนุษย์ (Human Poverty Index : HPI) ของ UNDP ซึ่งเป็นวิธีการที่นำค่าดัชนีของตัวชี้วัดแต่ละตัวมายกกำลังสาม เพื่อลดความแปรปรวนของข้อมูลให้น้อยลง จากนั้นนำค่าที่ได้ในแต่ละองค์ประกอบมาบวกกัน แล้วถอดรากที่สาม

$$C_m = \left[\frac{\sum_{n=1}^N I_n^3}{n} \right]^{\frac{1}{3}}$$

โดยที่ C_m คือ ค่าดัชนีภาพรวมขององค์ประกอบที่ m , I_n ค่าดัชนีของตัวชี้วัดที่ n และ n คือ จำนวนดัชนีของตัวชี้วัดในองค์ประกอบที่ m

(4) คำนวณหาค่าดัชนีคุณภาพชีวิตโดยรวมโดยใช้วิธีการเดียวกับการหาค่าดัชนีภาพรวมในแต่ละองค์ประกอบ

$$QLI = \left[\frac{\sum_{m=1}^M C_m^3}{m} \right]^{\frac{1}{3}}$$

โดยที่ QLI คือ ค่าดัชนีคุณภาพชีวิตองค์รวม, C_m คือ ค่าดัชนีภาพรวมในองค์ประกอบที่ m และ m คือ จำนวนดัชนีภาพรวมขององค์ประกอบทั้งหมด

(5) การแบ่งเกณฑ์คุณภาพชีวิตเมื่อได้ค่าดัชนีภาพรวมของแต่ละองค์ประกอบและค่าดัชนีคุณภาพชีวิตองค์รวม จากนั้นนำมาจัดระดับคุณภาพชีวิต โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้

$\bar{x} - S.D. < \text{ค่าดัชนี}$ แสดงถึง คุณภาพชีวิตระดับต่ำ

$\bar{x} - S.D. < \text{ค่าดัชนี} < \bar{x} + S.D.$ แสดงถึง คุณภาพชีวิตระดับปานกลาง

$\text{ค่าดัชนี} > \bar{x} + S.D.$ แสดงถึง คุณภาพชีวิตระดับสูง

โดยที่ $\bar{x}$ คือ ค่าเฉลี่ย และ $S.D.$ คือ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4) การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตร

จะใช้วิธีการวิเคราะห์แบบโลจิสต์ (Logistic Analysis) โดยใช้วิธีการ MLE (Maximum Likelihood Estimation) ในการประมาณค่าสัมประสิทธิ์ของแบบจำลอง และได้กำหนดตัวแปรที่ใช้ในแบบจำลองไว้ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{Poverty}_i = & \beta_0 + \beta_1 Y + \beta_2 \text{MEM}_i + \beta_3 \text{SIZE}_i + \beta_4 \text{EDU}_i + \beta_5 \text{PLACE}_i + \beta_6 \text{AGI}_{1i} + \beta_7 \text{AGI}_{2i} \\ & + \beta_8 \text{DEBT}_i + \beta_9 \text{ASSET}_i + \varepsilon_i \end{aligned}$$

โดยที่ Poverty คือ ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร

ถ้า $\text{Poverty} = 1$ คือ ยากจน

ถ้า $\text{Poverty} = 0$ คือ ไม่ยากจน

Y คือ รายได้จากการเกษตรของครัวเรือน (บาทต่อคนต่อปี)

MEM คือ จำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน (คน)

SIZE คือ ขนาดที่ดินในภาคการเกษตรของครัวเรือน (ไร่)

EDU คือ ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน

ถ้า $\text{EDU}_i = 1$ คือ มีการศึกษาต่ำกว่าภาคบังคับ

ถ้า $\text{EDU}_i = 0$ คือ มีการศึกษาเทียบเท่าหรือสูงกว่าภาคบังคับ

PLACE	คือ	พื้นที่ทำการเกษตรของครัวเรือน ถ้า $PLACE_i = 1$ คือ ครัวเรือนอยู่นอกเขตชลประทาน ถ้า $PLACE_i = 0$ คือ ครัวเรือนอยู่ในเขตชลประทาน
AGI ₁	คือ	กิจกรรมการเกษตรของครัวเรือน ถ้า $AGI_1 = 1$ เมื่อครัวเรือนปลูกข้าวหรือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถ้า $AGI_1 = 0$ เมื่อครัวเรือนทำการเกษตรประเภทอื่นๆ
AGI ₂	คือ	กิจกรรมการเกษตรของครัวเรือน ถ้า $AGI_2 = 1$ เมื่อครัวเรือนปลูกผักหรือผลไม้ ถ้า $AGI_2 = 0$ เมื่อครัวเรือนทำการเกษตรประเภทอื่นๆ
DEBT	คือ	หนี้สินของครัวเรือน (บาท)
ASSET	คือ	สินทรัพย์ของครัวเรือน (บาท)
$\beta_0 - \beta_9$	คือ	ค่าสัมประสิทธิ์พารามิเตอร์
ε	คือ	ค่าคลาดเคลื่อน
i	คือ	จำนวนครัวเรือนตัวอย่างที่ 1,2,3,.....,400

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยในครั้งนี้มีทั้งหมด 4 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์สัดส่วนของครัวเรือนเกษตรกรที่ยากจนและความรุนแรงของความยากจน ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร และส่วนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกร

4.1.1 เพศ

จากผลการศึกษา พบว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 358 คน คิดเป็นร้อยละ 89.50 และเป็นเพศหญิงจำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 10.50

ตารางที่ 4.1.1 ข้อมูลเพศของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย	358	89.50
หญิง	42	10.50
รวม	400	100

ตารางที่ 4.1.2 ข้อมูลอายุของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร

อายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
25 – 34 ปี	22	5.50
35 – 44 ปี	91	22.75
45 – 54 ปี	152	38.00
55 – 64 ปี	125	31.25
65 ปี ขึ้นไป	10	2.50
รวม	400	100

4.1.2 อายุ

จากผลการศึกษา พบว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 45-54 ปี จำนวน 152 คน คิดเป็นร้อยละ 38.00 รองลงมามีอายุระหว่าง 55-64 ปี จำนวน 125 คน คิดเป็นร้อยละ 31.25 มีอายุระหว่าง 35-44 ปี จำนวน 91 คน คิดเป็นร้อยละ 22.75 มีอายุระหว่าง 25-34 ปี มีจำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 5.50 และมีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 2.50 ตามลำดับ แสดงได้ดังตารางที่ 4.1.2

4.1.3 ระดับการศึกษา

จากผลการศึกษา พบว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา จำนวน 174 คน โดยคิดเป็นร้อยละ 43.50 รองลงมาได้แก่ มัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 115 คน คิดเป็นร้อยละ 28.75 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. จำนวน 89 คน คิดเป็นร้อยละ 22.25 ระดับอนุปริญญา/ปวส. จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 3.75 และระดับปริญญาตรี จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 1.75 ตามลำดับ แสดงได้ดังตารางที่ 4.1.3

ตารางที่ 4.1.3 ข้อมูลระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ประถมศึกษา	174	43.50
มัธยมศึกษาตอนต้น	115	28.75
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	89	22.25
ปวส./อนุปริญญา	15	3.75
ปริญญาตรี	7	1.75
รวม	400	100

ตารางที่ 4.1.4 ข้อมูลขนาดของครัวเรือน

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
1 - 3 คน	162	40.50
4 - 6 คน	231	57.75
7 - 9 คน	7	1.75
รวม	400	100

4.1.4 ขนาดของครัวเรือน

จากผลการศึกษา พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4-6 คน จำนวน 231 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 57.75 รองลงมามีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 1-3 คน จำนวน 162 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 40.50 และมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 7-9 คน จำนวน 7 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 1.75 ตามลำดับ แสดงได้ดังตารางที่ 4.1.4

4.1.5 จำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน

จากผลการศึกษา พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีจำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน 2 คน จำนวน 193 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 48.25 รองลงมามีจำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน 1 คน จำนวน 124 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 31 มีจำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน 3 คน จำนวน 42 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 10.50 ไม่มีผู้พึ่งพิงในครัวเรือน จำนวน 26 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 6.50 และมีจำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน 4 คน จำนวน 15 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 3.75 ตามลำดับ แสดงได้ดังตารางที่ 4.1.5

ตารางที่ 4.1.5 ข้อมูลผู้พึ่งพิงในครัวเรือน

จำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่มี	26	6.50
1 คน	124	31.00
2 คน	193	48.25
3 คน	42	10.50
4 คน	15	3.75
รวม	400	100

4.1.6 ประสบการณ์ของหัวหน้าครัวเรือนในภาคการเกษตร

จากผลการศึกษา พบว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีประสบการณ์อยู่ในภาคการเกษตร อยู่ที่ 21-30 ปี จำนวน 125 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 31.20 รองลงมามีประสบการณ์ 31-40 ปี จำนวน 113 คน คิดเป็นร้อยละ 25.25 มีประสบการณ์ 11-20 ปี จำนวน 105 คน คิดเป็นร้อยละ 26.25 มีประสบการณ์ไม่เกิน 10 ปี จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 7.75 และมีประสบการณ์มากกว่า 40 ปี จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 6.50 ตามลำดับ แสดงได้ดังตารางที่ 4.1.6

ตารางที่ 4.1.6 ข้อมูลประสบการณ์ของหัวหน้าครัวเรือนในภาคการเกษตร

ประสบการณ์ของหัวหน้าครัวเรือน ในภาคการเกษตร	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่เกิน 10 ปี	31	7.75
11-20 ปี	105	26.25
21-30 ปี	125	31.25
31-40 ปี	113	28.25
มากกว่า 40 ปี	26	6.50
รวม	400	100

4.1.7 ขนาดที่ดินในภาคการเกษตรที่ครัวเรือนถือครอง

จากผลการศึกษา พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีขนาดที่ดินในภาคการเกษตรที่ถือครองอยู่ 11-30 ไร่ จำนวน 153 ครัวเรือน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 38.25 รองลงมา มีที่ดินในภาคการเกษตรที่ถือครองอยู่ไม่เกิน 10 ไร่ จำนวน 125 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 31.25 มีที่ดินในภาคการเกษตรที่ถือครองอยู่ 31-50 ไร่ จำนวน 91 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 22.75 และมีขนาดที่ดินในภาคการเกษตรที่ถือครองมากกว่า 50 ไร่ จำนวน 31 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 7.75 ตามลำดับ แสดงได้ดังตารางที่ 4.1.7

ตารางที่ 4.1.7 ข้อมูลจำนวนที่ดินในภาคการเกษตรที่ครัวเรือนถือครอง

จำนวนที่ดินในการทำเกษตร ที่ถือครอง	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ไม่เกิน 10 ไร่	125	31.25
11-30 ไร่	153	38.25
31-50 ไร่	91	22.75
มากกว่า 50 ไร่	31	7.75
รวม	400	100

4.1.8 กิจกรรมการเกษตร

จากกิจกรรมการเกษตรของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ทำนา จำนวน 153 ครัวเรือน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 38.25 รองลงมาทำไร่ จำนวน 138 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 34.50 ทำสวน จำนวน 78 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 19.50 และทำประมงหรือเลี้ยงสัตว์ จำนวน 78 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 7.75 ตามลำดับ แสดงได้ดังตารางที่ 4.1.8

ตารางที่ 4.1.8 ข้อมูลประเภทของกิจกรรมการเกษตร

ประเภทของการทำการเกษตร	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ทำนา	153	38.25
ทำไร่	138	34.50
ทำสวน	78	19.50
ประมงหรือเลี้ยงสัตว์	31	7.75
รวม	400	100

4.2 ผลการวิเคราะห์สัดส่วนของครัวเรือนเกษตรที่ยากจน และความรุนแรงของความยากจน

การศึกษาภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร ได้ใช้เส้นความยากจนของจังหวัดเพชรบูรณ์ ปี พ.ศ. 2557 ที่คำนวณโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งมีค่าเท่ากับ 2,293 บาทต่อคนต่อเดือน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2559) ซึ่งหมายความว่า หากครัวเรือนเกษตรมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 2,293 บาทต่อคนต่อเดือน หรือต่ำกว่า 27,516 บาทต่อคนต่อปี จะถือได้ว่าเป็นครัวเรือนที่ยากจน

ผลการศึกษา พบว่า ครัวเรือนเกษตรตัวอย่างจำนวนทั้งหมดมีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 85,473 บาทต่อคนต่อปี และเมื่อพิจารณารายได้ของครัวเรือนเกษตรในแต่ละระดับของรายได้ พบว่า ครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีอยู่ที่ 60,001-90,000 บาท จำนวน 122 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 30.50 รองลงมา มีรายได้เฉลี่ย 27,516-60,000 บาทต่อคนต่อปี จำนวน 97 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 24.25 มีรายได้เฉลี่ย 90,001-120,000 บาทต่อคนต่อปี จำนวน 61 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 15.25 มีรายได้เฉลี่ย 120,001-150,000 บาทต่อคนต่อปี จำนวน 43 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 10.75 มีรายได้ต่ำกว่า 27,516 บาทต่อคนต่อปี หรือมีรายได้ที่ต่ำกว่า เส้นความยากจน จำนวน 46 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 11.50 และมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่า 150,000 บาทต่อคนต่อปี จำนวน 31 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 7.75 ตามลำดับ แสดงได้ดังตารางที่ 4.2.1

ตารางที่ 4.2.1 ข้อมูลรายได้ของครัวเรือนเกษตรเฉลี่ยต่อคนต่อปี

รายได้ของครัวเรือนเฉลี่ย ต่อคนต่อปี (บาท)	จำนวนครัวเรือน	รายได้เฉลี่ย (บาท)	รายได้เฉลี่ย ทั้งหมด (บาท)
ต่ำกว่า 27,516 (ครัวเรือนที่ยากจน)	46 (11.50)	19,517	
27,516-60,000 (ครัวเรือนที่ไม่ยากจน)	97 (24.25)		
60,001-90,000 (ครัวเรือนที่ไม่ยากจน)	122 (30.50)		
90,001-120,000 (ครัวเรือนที่ไม่ยากจน)	61 (15.25)	112,351	85,473
120,001-150,000 (ครัวเรือนที่ไม่ยากจน)	43 (10.75)		
สูงกว่า 150,000 (ครัวเรือนที่ไม่ยากจน)	31 (7.75)		
รวม	400 (100)		

หมายเหตุ : ตัวเลขในเครื่องหมาย “ () ” คือ ค่าร้อยละ

เมื่อพิจารณารายได้ของครัวเรือนเกษตรที่ยากจน พบว่า ครัวเรือนที่ยากจนมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 19,517 บาทต่อคนต่อปี ในขณะที่ครัวเรือนที่ไม่ยากจนมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 112,351 บาทต่อคนต่อปี แสดงได้ดังตารางที่ 4.2.1

จากผลการวิเคราะห์สัดส่วนของครัวเรือนเกษตรที่ยากจน และความรุนแรงของความยากจน พบว่า ครัวเรือนเกษตรในจังหวัดเพชรบูรณ์มีสัดส่วนครัวเรือนที่ยากจน ร้อยละ 11.50 และมีค่าความรุนแรงเท่ากับ 0.0413 แสดงได้ดังตารางที่ 4.2.2

ตารางที่ 4.2.2 ข้อมูลสัดส่วนของครัวเรือนเกษตรที่ยากจน และความรุนแรงของความยากจน

รายการ	จำนวน
เส้นความยากจน (บาท/คน/เดือน)	2,293
เส้นความยากจน (บาท/คน/ปี)	27,516
ครัวเรือนเกษตรตัวอย่างทั้งหมด (ครัวเรือน)	400
ครัวเรือนเกษตรที่ยากจน (ครัวเรือน)	46
รายได้ของครัวเรือนเกษตรทั้งหมดเฉลี่ยต่อคนต่อปี (บาท)	85,473
รายได้ของครัวเรือนเกษตรที่ยากจนเฉลี่ยต่อคนต่อปี (บาท)	19,517
สัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจน (%) (Head-count Ratio)	11.50
ความรุนแรงของความยากจน (FGT-index)	0.0413

4.3 ผลการวิเคราะห์ระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตร

ผลการศึกษา พบว่า ครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 294 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 73.50 รองลงมา มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับสูง จำนวน 69 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 17.25 และมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับต่ำ จำนวน 37 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 9.25 ตามลำดับ แสดงได้ดังตารางที่ 4.3

เมื่อพิจารณาตัวชี้วัดในแต่ละองค์ประกอบ พบว่า ในด้านเศรษฐกิจ ครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง คือ มีรายได้และเงินออมในจำนวนที่ใกล้เคียงกับหนี้สิน จำนวน 351 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 87.75 รองลงมา มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับต่ำ คือ มีรายได้และเงินออมในจำนวนที่น้อยกว่าหนี้สิน จำนวน 45 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 11.25 และมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับสูง คือ มีรายได้และเงินออมในจำนวนที่มากกว่าหนี้สิน จำนวน 4 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 1 ตามลำดับ

ในส่วนขององค์ประกอบด้านอาหาร พบว่า ครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง คือ มีปริมาณอาหารที่เพียงพอต่อการบริโภคภายในครัวเรือน จำนวน 375 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 93.75 รองลงมา มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับสูง คือ มีปริมาณอาหารที่เพียงพอต่อการบริโภคภายในครัวเรือน และมีปริมาณมากพอที่จะเหลือเก็บไว้บริโภคในปีต่อไป หรือแบ่งปันให้กับครัวเรือนอื่น จำนวน 25 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 6.25 และไม่มีครัวเรือนเกษตรใดเลยที่มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับต่ำ

ตารางที่ 4.3 ค่าคะแนนดัชนีชี้วัดแต่ละด้าน ค่าดัชนีคุณภาพชีวิตและสัดส่วน
ของครัวเรือนเกษตร

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด	ค่าคะแนน ตัวชี้วัด	เกณฑ์คุณภาพชีวิต	ความหมาย	จำนวน (ครัวเรือน)
ด้านเศรษฐกิจ	1) รายได้เฉลี่ยของ ครัวเรือน (บาท/คน/ปี)	$\bar{X}=0.4021$ $SD=0.0532$	คะแนน > 0.4553	สูง	4 (1.00)
	2) เงินออมเฉลี่ยของ ครัวเรือน (บาท/คน/ปี)		$0.3489 \leq \text{คะแนน} \leq 0.4553$	ปานกลาง	351 (87.75)
	3) หนี้สินเฉลี่ยของ ครัวเรือน (บาท/คน/ปี)		คะแนน < 0.4553	ต่ำ	45 (11.25)
ด้านอาหาร	ปริมาณอาหารที่คิดจาก มูลค่าอาหารที่ได้มาจาก ผลผลิตของครัวเรือน และการซื้อโดยเฉลี่ย (บาท/ปี)	$\bar{X}=0.6425$ $SD=0.0431$	คะแนน > 0.6856	สูง	25 (6.25)
			$0.5994 \leq \text{คะแนน} \leq 0.6856$	ปานกลาง	375 (93.75)
			คะแนน < 0.5994	ต่ำ	0 (0.00)
ด้านการศึกษา	จำนวนปีที่ได้รับ การศึกษาโดยเฉลี่ยของ ครัวเรือน (ปี)	$\bar{X}=0.3762$ $SD=0.1054$	คะแนน > 0.4816	สูง	48 (12.00)
			$0.2708 \leq \text{คะแนน} \leq 0.4816$	ปานกลาง	291 (72.75)
			คะแนน < 0.2708	ต่ำ	61 (15.25)
ด้านที่อยู่อาศัย	พื้นที่ใช้สอยของตัวบ้าน (ตารางเมตร)	$\bar{X}=0.7058$ $SD=0.0546$	คะแนน > 0.7604	สูง	114 (28.50)
			$0.6512 \leq \text{คะแนน} \leq 0.7604$	ปานกลาง	218 (70.25)
			คะแนน < 0.6512	ต่ำ	5 (1.25)

หมายเหตุ : 1) ตัวเลขในเครื่องหมาย “ () ” คือ ค่าร้อยละ

2) $\bar{X}$ คือ ค่าเฉลี่ย และ SD

ตารางที่ 4.3 (ต่อ) ค่าคะแนนดัชนีชี้วัดแต่ละด้าน ค่าดัชนีคุณภาพชีวิตและสัดส่วน
ของครัวเรือนเกษตร

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด	ค่าคะแนน ตัวชี้วัด	เกณฑ์คุณภาพชีวิต	ความหมาย	จำนวน (ครัวเรือน)
คุณภาพชีวิต เกษตรกร โดยรวม	รวมทุกตัวชี้วัด	$\bar{x}=0.5819$ $SD=0.0672$	คะแนน > 0.6491	สูง	69 (17.25)
			$0.5147 \leq \text{คะแนน} \leq 0.6491$	ปานกลาง	294 (73.50)
			คะแนน < 0.5147	ต่ำ	37 (9.25)

หมายเหตุ : 1) ตัวเลขในเครื่องหมาย “ () ” คือ ค่าร้อยละ

2) $\bar{x}$ คือ ค่าเฉลี่ย และ SD

ในด้านการศึกษา พบว่า ครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง คือ สมาชิกในครัวเรือนได้รับการศึกษาในภาคบังคับ จำนวน 291 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 72.75 รองลงมามีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับต่ำ จำนวน 61 ครัวเรือน คือ ได้รับการศึกษาน้อยกว่าภาคบังคับ คิดเป็นร้อยละ 15.25 และมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับสูง คือ ได้รับการศึกษาที่สูงกว่าภาคบังคับ จำนวน 48 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 12 ตามลำดับ

ทางด้านที่อยู่อาศัย พบว่า ครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 218 ครัวเรือน คือ ตัวบ้านมีพื้นที่ใช้สอยพอประมาณ และพอเหมาะกับจำนวนสมาชิก ในครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 70.25 รองลงมามีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับสูง คือ ตัวบ้านมีพื้นที่ใช้สอยมาก และมีความแข็งแรงคงทน จำนวน 114 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 28.50 และมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับต่ำ คือ ตัวบ้านมีพื้นที่ใช้สอยน้อย แออัด และมีความแข็งแรงคงทนน้อย จำนวน 5 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 1.25 ตามลำดับ

4.4 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตร

การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตรในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบโลจิสต์ (Logistic Analysis) โดยใช้วิธีการ MLE (Maximum Likelihood Estimation) ในการประมาณค่าสัมประสิทธิ์ และค่าผลกระทบส่วนเพิ่มของแบบจำลอง แสดงได้ดังตารางที่ 4.4

เมื่อพิจารณาค่า McFadden R-Squared ซึ่งมีค่าเท่ากับ 0.3281 หมายความว่า ตัวแปรอิสระ (ตัวแปรรายได้จากการเกษตรของครัวเรือน จำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน ขนาดที่ดินในภาคการเกษตร

ของครัวเรือน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน พื้นที่ทำการเกษตรของครัวเรือน กิจกรรมการเกษตรของครัวเรือน หนี้สินของครัวเรือน และสินทรัพย์ของครัวเรือน) มีอิทธิพลในการกำหนดหรือสามารถอธิบายตัวแปรตาม (ความยากจนของครัวเรือนเกษตร) ได้ร้อยละ 32.81 ที่เหลือเป็นอิทธิพลของตัวแปรอื่นๆ ที่ไม่ได้กำหนดไว้ในแบบจำลอง และเมื่อพิจารณาค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal effect) จากผลการประมาณค่าสัมประสิทธิ์ปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตร พบว่า หากครัวเรือนเกษตรมีรายได้จากการทำการเกษตรลดลง มีผู้พึ่งพิงในครัวเรือนเป็นจำนวนมาก หัวหน้าครัวเรือนมีการศึกษาน้อยกว่าภาคบังคับ และทำการปลูกข้าวหรือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จะมีผลทำให้ครัวเรือนเกษตรมีโอกาสที่จะยากจนเพิ่มขึ้น

ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (EDU) เป็นตัวแปรหุ่น โดยกำหนดให้เป็น 1 หากหัวหน้าครัวเรือนเกษตรมีการศึกษาต่ำกว่าภาคบังคับ มีค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal effect) มากที่สุด เท่ากับ 0.1102 หมายความว่า หากหัวหน้าครัวเรือนเกษตรมีการศึกษาที่ต่ำกว่าภาคบังคับ จะมีผลทำให้ครัวเรือนมีโอกาสที่จะยากจนเพิ่มขึ้น ร้อยละ 11.02

กิจกรรมการเกษตรของครัวเรือน (AGI₁) เป็นตัวแปรหุ่น โดยกำหนดให้เป็น 1 หากครัวเรือนปลูกข้าวหรือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มีค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal effect) เท่ากับ 0.1056 หมายความว่า หากครัวเรือนเกษตรทำการปลูกข้าวหรือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จะมีผลทำให้ครัวเรือนมีโอกาสที่จะยากจนเพิ่มขึ้น ร้อยละ 10.56

จำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน (MEM) มีค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal effect) เท่ากับ 0.0415 หมายความว่า หากครัวเรือนเกษตรมีจำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือนโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 1 คน จะมีผลทำให้ครัวเรือนมีโอกาสที่จะยากจนเพิ่มขึ้น ร้อยละ 4.15

รายได้จากการเกษตรของครัวเรือน (Y) มีค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal effect) เท่ากับ -0.0023 หมายความว่า หากครัวเรือนเกษตรมีรายได้จากการเกษตรโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 1 บาท จะมีผลทำให้ครัวเรือนมีโอกาสที่จะยากจนลดลง ร้อยละ 0.23

ตารางที่ 4.4 ผลการประมาณค่าสัมประสิทธิ์ปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตร

ตัวแปร	ความหมาย	ค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal effect)	ค่าสถิติ t
-	ค่าคงที่	0.0728	1.2584
Y	รายได้จากการเกษตรของครัวเรือน (บาท/คน/ปี)	-0.0023	-2.6524**
MEM	จำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน (คน)	0.0415	2.0172*
SIZE	ขนาดที่ดินในภาคการเกษตรของครัวเรือน(ไร่)	-0.0638	-1.7451
EDU	ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (ถ้า EDU = 1 คือ มีการศึกษต่ำกว่า ภาคบังคับ)	0.1102	2.1368*
PLACE	พื้นที่ทำการเกษตรของครัวเรือน (ถ้า PLACE = 1 คือ ครัวเรือนอยู่นอกเขต ชลประทาน)	0.0978	1.0932
AGE ₁	กิจกรรมการเกษตรของครัวเรือน (ถ้า AGE ₁ = 1 คือ เมื่อครัวเรือนปลูกข้าวหรือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์)	0.1056	2.0364*
AGE ₂	กิจกรรมการเกษตร (ถ้า AGE ₂ = 1 คือ เมื่อครัวเรือนปลูกผักหรือ ผลไม้)	0.1874	1.3451
DEBT	หนี้สินของครัวเรือน (บาท)	-0.2182	-1.1096
ASSET	สินทรัพย์ของครัวเรือน (บาท)	-0.1793	-1.2531
McFadden R-Squared =		0.3281	
Correct prediction =		0.4526	

หมายเหตุ : เครื่องหมาย * และ ** คือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ถึงสัดส่วนของครัวเรือนเกษตรที่ยากจน ภาวะความรุนแรงของความยากจน และวัดระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตร รวมถึงวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตร โดยพื้นที่ที่ทำการศึกษาคือ ครัวเรือนเกษตรในอำเภอเมือง อำเภอห่มเกล้า อำเภอน้ำหนาว อำเภอเขาค้อ อำเภอเกอหนองไผ่ และอำเภอวังโป่ง จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 400 ครัวเรือนตัวอย่าง พบว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 89.50) และมีอายุอยู่ในช่วง 45-54 ปี (ร้อยละ 38.00) รองลงมาคือช่วงอายุ 55-64 ปี (ร้อยละ 31.25) ส่วนมากมีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 43.50) รองลงมาคือมีการศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 28.75) และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. (ร้อยละ 22.25) สะท้อนให้ว่าคนทำอาชีพเกษตรส่วนใหญ่มีการศึกษาที่ต่ำกว่าการศึกษาภาคบังคับ

ครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4-6 คน (ร้อยละ 57.75) และเกือบครึ่งหนึ่งมีจำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน 2 คน (ร้อยละ 48.25) หัวหน้าครัวเรือนส่วนมากมีประสบการณ์อยู่ในภาคการเกษตรอยู่ที่ 21-30 ปี (ร้อยละ 31.20) รองลงมาคือมีประสบการณ์ 31-40 ปี (ร้อยละ 25.25) และมีขนาดที่ดินในภาคการเกษตรที่ครัวเรือนถือครองอยู่ จำนวน 11-30 ไร่ (ร้อยละ 38.25) โดยส่วนมากจะทำนา (ร้อยละ 38.25) รองลงมาคือ ทำไร่ (ร้อยละ 34.50) ทำสวน (ร้อยละ 19.50) และทำประมงหรือเลี้ยงสัตว์ (ร้อยละ 7.75)

จากการวิเคราะห์สัดส่วนของครัวเรือนเกษตรที่ยากจน และความรุนแรงของความยากจน โดยได้ใช้เส้นความยากจนของจังหวัดเพชรบูรณ์ ปี พ.ศ. 2557 ที่มีค่าเท่ากับ 2,293 บาทต่อคนต่อเดือน พบว่า ครัวเรือนเกษตรมีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 85,473 บาทต่อคนต่อปี และเมื่อพิจารณารายได้ของครัวเรือนเกษตรในแต่ละระดับของรายได้ พบว่า ครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีอยู่ที่ 60,001-90,000 บาท (ร้อยละ 30.50) รองลงมาคือมีรายได้เฉลี่ย 27,516-60,000 บาทต่อคนต่อปี (ร้อยละ 24.25) มีรายได้เฉลี่ย 90,001-120,000 (ร้อยละ 15.25) มีรายได้เฉลี่ย 120,001-150,000 บาทต่อคนต่อปี (ร้อยละ 10.75) และมีรายได้ต่ำกว่า 27,516 บาทต่อคนต่อปี หรือมีรายได้ที่ต่ำกว่าเส้นความยากจน (ร้อยละ 11.50) รวมถึงมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่า 150,000 บาทต่อคนต่อปี (ร้อยละ 7.75) เมื่อพิจารณารายได้ของครัวเรือนเกษตรที่ยากจน พบว่า ครัวเรือนที่ยากจนมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 19,517 บาทต่อคนต่อปี ในขณะที่ครัวเรือนที่ไม่ยากจนมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 112,351 บาทต่อคนต่อปี แสดงให้เห็นว่ารายได้เฉลี่ยของครัวเรือนที่ไม่ยากจนมีจำนวนมากกว่า

รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนที่ยากจนเกือบ 6 เท่า โดยที่ครัวเรือนเกษตรในจังหวัดเพชรบูรณ์มีสัดส่วนครัวเรือนที่ยากจนอยู่ร้อยละ 11.50 และมีค่าความรุนแรงเท่ากับ 0.0413

จากผลการวิเคราะห์ระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยได้พิจารณาตัวชี้วัดในแต่ละองค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ ด้านอาหาร ด้านการศึกษา และด้านที่อยู่อาศัย พบว่า ครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 73.50) รองลงมามีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับสูง (ร้อยละ 17.25) และมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับต่ำ (ร้อยละ 9.25) ตามลำดับ

จากผลการประมาณค่าสัมประสิทธิ์ปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตรในจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า หากครัวเรือนเกษตรมีรายได้จากการทำการเกษตรลดลง มีผู้พึ่งพิงในครัวเรือนเป็นจำนวนมาก หัวหน้าครัวเรือนมีการศึกษาต่ำกว่าภาคบังคับ และทำการปลูกข้าวหรือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จะมีผลทำให้ครัวเรือนเกษตรมีโอกาสที่จะยากจนเพิ่มขึ้น

5.2 อภิปรายผลและข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่า ครัวเรือนเกษตรทั้งหมดมีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 85,473 บาทต่อคนต่อปี โดยครัวเรือนที่ยากจนมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 19,517 บาทต่อคนต่อปี ในขณะที่ครัวเรือนที่ไม่ยากจนมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 112,351 บาทต่อคนต่อปี แสดงให้เห็นว่ารายได้เฉลี่ยของครัวเรือนที่ไม่ยากจนมีจำนวนมากกว่ารายได้เฉลี่ยของครัวเรือนที่ยากจนเกือบ 6 เท่า สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของรายได้ของครัวเรือนเกษตรในจังหวัดเพชรบูรณ์ นอกจากนี้ ครัวเรือนเกษตรในจังหวัดเพชรบูรณ์มีสัดส่วนครัวเรือนที่ยากจนอยู่ที่ร้อยละ 11.50 เมื่อเทียบกับสัดส่วนครัวเรือนเกษตรที่ยากจนของประเทศ ปี พ.ศ.2557 ที่มีค่าร้อยละ 26.27 และสัดส่วนของครัวเรือนเกษตรที่ยากจนของภาคเหนือ ปี พ.ศ.2557 ที่มีค่าร้อยละ 26.09 (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2559) จะเห็นได้ว่า ครัวเรือนเกษตรที่ยากจนของจังหวัดเพชรบูรณ์ยังมีสัดส่วนที่น้อยเมื่อเทียบกับครัวเรือนเกษตรในระดับภาคและในระดับประเทศ และมีค่าความรุนแรงของความยากจนเท่ากับร้อยละ 4.13 ซึ่งมีค่าน้อยเมื่อเทียบกับความรุนแรงของความยากจนในระดับภาคและระดับประเทศ

ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรมีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนมากที่สุด และจะเห็นได้ว่าผู้ที่อยู่ในกลุ่มครัวเรือนที่ยากจนส่วนใหญ่มีการศึกษาที่ต่ำกว่าภาคบังคับ และ/หรือต่ำกว่าผู้ที่อยู่ในกลุ่มไม่ยากจน ดังนั้น ควรมีการส่งเสริม และสนับสนุนให้มีการขยายโอกาสทางด้านศึกษาให้แก่หัวหน้าครัวเรือนและสมาชิกของครัวเรือนเกษตรให้เข้าถึงการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนให้มีการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในสาขาที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน ด้วยการให้ทุนการศึกษา เช่น ทุนเรียนฟรี กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) และกองทุนกู้ยืมเงินเพื่อการศึกษาที่ผูกกับรายได้ในอนาคต (กรอ.) เป็นต้น ตลอดจนการพัฒนาระบบ

การศึกษาในชนบทเพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาแรงงานของครัวเรือนเกษตรกรให้มีความสามารถที่สูงขึ้น (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2559) ซึ่งจะเป็นการสร้างโอกาสในการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ ช่วยลดความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร ตลอดจนทำให้คุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรดีขึ้น

กิจกรรมการเกษตรของครัวเรือนเป็นปัจจัยที่มีผลทำให้ครัวเรือนเกิดความยากจนจากการศึกษา พบว่า หากครัวเรือนเกษตรกรทำการปลูกข้าวหรือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก จะมีผลทำให้ครัวเรือนมีโอกาสที่จะยากจนเพิ่มขึ้น ดังนั้น ควรมีการสนับสนุนให้ครัวเรือนเกษตรกรทำการเกษตรที่หลากหลายในลักษณะของการเกษตรแบบผสมผสาน ตลอดจน การเสริมสร้างกิจกรรมการผลิตนอกภาคเกษตรของครัวเรือน ซึ่งจะเป็นแหล่งรายได้เสริมของครัวเรือนเกษตรกรอีกทางหนึ่ง โดยกิจกรรมดังกล่าวควรเน้นให้อยู่ในรูปของการรวมกลุ่มหรือรูปสหกรณ์เพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการถ่ายทอดเทคโนโลยี การจัดการ การตลาด และควรส่งเสริมกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับทรัพยากรในท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- โกศล มีคุณ. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยด้านอาชีพ เศรษฐกิจ และกฎหมาย. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. คณะกรรมการการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2544.
- จักรกฤษณ์ นรติผดุงการ. แนวความคิดใหม่ในการพัฒนาชนบทการวางแผนพัฒนาจังหวัด อำเภอดำบล : ทฤษฎีและปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สารมวลชน, 2523.
- โฆษิต ปันเปี่ยมรัตน์. “มองอนาคตการเกษตรไทย.” หนังสือพิมพ์มติชน. (8 กันยายน 2547) : หน้า 20.
- เฉลิมศาสตร์ วิเชียรเพริศ. ภาวะความยากจนและการกระจายรายได้ของครัวเรือนเกษตรไทย ปีเพาะปลูก 2547/48. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2550.
- ชลิต ศานติวรารคณา และดิเรก ธรรมารักษ์. คุณภาพชีวิตของเกษตรกร: กรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคกลาง. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี. 7(กรกฎาคม 2558) : 55-62.
- ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์. สารคดีหน้าต่างชีวิต เล่ม 3. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2526.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. บทสังเคราะห์ภาพรวมการพัฒนาาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- ทิพวรรณ ดวงปัญญา. คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามสถานะเศรษฐกิจพอเพียงของครอบครัวเกษตรกรในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง. ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2547.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. เครื่องชี้สถานการณ์ด้านแรงงาน. [online]. 2560. แหล่งที่มา : <http://www2.bot.or.th/statistics/ReportPage.aspx?reportID=111&language=eng%20>. [22 ธันวาคม 2560].
- นริศรา พิงไธสง และธาศุภร์ จันประเสริฐ. ปัจจัยด้านจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ: การสังเคราะห์งานวิจัยด้วยการวิเคราะห์อภิมาน. วารสารพฤติกรรมศาสตร์. 20(มกราคม 2557) : 35-52.
- นิพนธ์ คันธเสวี. คุณภาพชีวิตสำหรับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2525.
- พัทธา สายหู. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกของสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรคประจำสถานีนอนามัย จังหวัดนราธิวาส, 2526.

- รังสรรค์ ณะพรพันธ์. **ปัญหาเศรษฐกิจไทยในปัจจุบันและอนาคต**. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย. 2517.
- เริงชัย ต้นสุชาติ และธรรณชนก คำแก้ว. **ดัชนีวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกชุมชน**
มูลนิธิโครงการหลวง. เชียงใหม่ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2551.
- วรรณภา กุมารจันทร์. **คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตภาคใต้ตอนบน**. วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. (2543)
- วรายุทธ พลาศศรี. การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนในชนบท : กรณีศึกษาจังหวัด
 มหาสารคาม. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. 7(มกราคม 2556) : 29-38.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. **นโยบายประชานิยมกับการแก้ปัญหาความยากจนไม่ใช่เรื่องเดียวกัน**.
 [online]. 2548. แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/300878>.
 [21 ธันวาคม 2559].
- วิทยากร เชียงกุล. **พัฒนาการแบบยั่งยืนกับการแก้ปัญหาคนจน**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง
 แอนด์พับ ลิขซิ่ง จำกัด (มหาชน), 2547.
- ศรีเมือง พลังฤทธิ์. **แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยบุคคล ครอบครัว และชุมชน**
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา : การศึกษาเชิงคุณภาพ. วารสารประชากรศาสตร์.
 23(กรกฎาคม2550) : 67-84.
- สมพร อิศวิลานนท์. **การวิเคราะห์การกระจายรายได้และภาวะความยากจนของครัวเรือน**
เกษตร ปี 2541/42. กรุงเทพฯ, 2543.
- สถาบันวิจัยเพื่อการวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. **สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทย**.
 [online]. 2546. แหล่งที่มา : <http://www.tdri.or.th/poverty/report1.htm>.
 [1 ธันวาคม 2559].
- สานิรัช แก้วมี. **การวิเคราะห์ภาวะความยากจนและปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือน**
เกษตร ปีเพาะปลูก 2544/45. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549.
- สุพัตรา แต่งเอี่ยม. **การเปรียบเทียบการกระจายรายได้และภาวะความยากจนของครัวเรือน**
เกษตรไทยในระหว่างปีเพาะปลูก 2538/39 และปี 2541/42. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์
ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544.
- สุรเดช ตระกูลคูศรี. **การวิเคราะห์การกระจายรายได้และภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร**.
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย : กรุงเทพฯ, 2541.
- สุวัฒน์ มหัตนิรันดร์กุล และคณะ. **เปรียบเทียบแบบวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลก**
ชุด 100 ตัวชี้วัด และ 26 ตัวชี้วัด. เชียงใหม่ : โรงพยาบาลสวนปรุง, 2541.

สำนักงานเกษตรจังหวัดเพชรบูรณ์. **จำนวนครัวเรือนเกษตร**. [online]. 2558. แหล่งที่มา :

http://social.nesdb.go.th/SocialStat/StatReport_Final.aspx?reportid=669&template=2R1C&yeartype=M&subcatid=59. [28 กรกฎาคม 2559].

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม. **สถิติผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ**.

[online]. 2560. แหล่งที่มา : http://www.nesdb.go.th/main.php?filename=qgdp_page. [11 ธันวาคม 25560].

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์. **ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)**. [online]. 2559.

แหล่งที่มา : http://phetchabun.cdd.go.th/home/index.php?option=com_content&view=article&id=1014:dfge&catid=75:2012-05-21-11-32-17&Itemid=128.

[27 กรกฎาคม 2559].

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. **ภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร**.

[online]. 2557. แหล่งที่มา : http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=21954. [12 กรกฎาคม 25560].

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน**. [online].

2557. แหล่งที่มา : <http://www.phetchabun.doe.go.th/%E0%B8%9E%E0%B8%B7%E0%B9>. [25 กรกฎาคม 2559].

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **บัญชีประชากรชาติ**. [online]. 2558. แหล่งที่มา :

<http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries15.html#>. [29 กรกฎาคม 2559].

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **สถานภาพแรงงาน จำนวนผู้มีงานทำ จำนวนว่างงาน**. [online]. 2558.

แหล่งที่มา : <http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries03.html>. [28 กรกฎาคม 2559].

สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร. **การประเมินเส้นความยากจนของประชากรไทยและการ**

กำหนดอัตราค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำ. เอกสารวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2539.

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. **ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร**. กรุงเทพฯ : สำนักงาน

เศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2553.

อัจฉรา นวจินดา และกาญจนา ลุศนันท์. **แนวคิดเรื่องการศึกษาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิต**.

กรุงเทพฯ : ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2524.

อานนท์ รักดีวงศ์. **วิกฤตการณ์เมืองโลก วิกฤตการณ์เมืองไทย**. เอกสารประกอบการสัมมนา “วิกฤตโลก วิกฤตไทย 2551.” ภาควิชาสังคมศาสตร์ วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต, 2551.

อารีย์ เชื้อเมืองพาน. **ประสิทธิภาพการผลิตและคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ในเขตภาคเหนือตอนบน**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Foster, J., J. Greer and E. Thorbecke. 1984. “**A Class of Decomposable Poverty Measures.**” *Econometrica*. 52 (May 1984): 761-766.

Gujarati, D.N. **Basic Econometrics**. 3rd ed. New York : McGraw-Hill. 1995.

Sen, A. **Poverty: an ordinary approach to measurement**. *Econometrica*. 44(March 1974) : 613-625.

UNDP (United Nations Development Programme). Human Development Reports (2010a). Retrieved November 11, 2010, from <http://hdr.undp.org/en/>.

World Bank. World dataBank: World Development Indicators (WDI) and Global Development Finance (GDF). Retrieved November 11, 2010, from <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do?Step=1&id=4>.

Yamane, Taro. **Statistics : An Introductory Analysis**. Third editio. Newyork : Harper and Row Publication, 1973.

ภาคผนวก

แบบสอบถามเลขที่.....

สำหรับผู้วิจัย ☐☐

**แบบสอบถามโครงการวิจัย เรื่อง ภาวะความยากจนและคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร
ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์**

คำอธิบาย

1. แบบสอบถามชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้สำรวจภาวะความยากจนและคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ซึ่งข้อมูลที่ได้จะนำไปวิเคราะห์ในภาพรวมเพื่อนำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการลดและบรรเทา ความรุนแรงของปัญหาความยากจน นำไปสู่การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ดีขึ้น สอดรับ กับนโยบายประชารัฐของรัฐบาลในเรื่องของการแก้ไขปัญหาความยากจนยากจน

2. แบบสอบถาม 1 ชุด มีทั้งหมด 3 ตอน ใช้สำรวจข้อมูลหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร 1 คน ประกอบได้ด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกร

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร

ตอนที่ 3 ปัญหาและข้อเสนอแนะอื่นๆ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือน

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ และกรอกข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

1.1 ที่อยู่ ตำบล.....
อำเภอ.....

1.2 เพศของหัวหน้าครัวเรือน ☐ หญิง ☐ ชาย

1.3 อายุของหัวหน้าครัวเรือนปี

1.4 ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน

☐ ประถมศึกษา	☐ มัธยมศึกษาตอนต้น
☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	☐ ปวส./อนุปริญญา
☐ ปริญญาตรี	☐ สูงกว่าปริญญาตรี
☐ อื่นๆ ระบุ.....	

1.5 จำนวนสมาชิกในครัวเรือนคน

1.6 จำนวนผู้มีรายได้ในครัวเรือนคน

1.7 จำนวนผู้พึงพิงในครัวเรือนคน

1.8 รายได้เฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือนต่อปีบาท

1.9 รายได้เฉลี่ยของผู้มีรายได้ในครัวเรือนทั้งหมดต่อปีบาท

1.10 ประสบการณ์ของหัวหน้าครัวเรือนในภาคการเกษตรปี

1.11 ประเภทของกิจกรรมการเกษตร

☐ ทำนา	☐ ทำไร่
☐ ทำสวน	☐ ประมงหรือเลี้ยงสัตว์

1.12 กิจกรรมการเกษตรที่เลือกทำ(เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ ปลูกข้าว	☐ ปลูกข้าวโพด/พืชไร่
☐ ปลูกผัก	☐ ผลไม้
☐ ปศุสัตว์	☐ ประมง
☐ อื่นๆ ระบุ.....	

1.13 จำนวนที่ดินในภาคการเกษตรที่ครัวเรือนถือครองไร่

1.14 พื้นที่ทำการเกษตรของครัวเรือน

- ☐ อยู่ในเขตชลประทาน
☐อยู่นอกเขตชลประทาน

1.15 จำนวนสินทรัพย์ทั้งหมดของครัวเรือนบาท

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของครัวเรือน

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ และกรอกข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

2.1 จำนวนเงินออมเฉลี่ยของครัวเรือนต่อปี.....บาท

2.2 จำนวนหนี้สินเฉลี่ยของครัวเรือนต่อปี.....บาท

2.3 รูปแบบของการก่อหนี้ (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ ธนาพาณิชย์
☐ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส)
☐ กองทุนหมู่บ้าน
☐ กลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ ในท้องถิ่น
☐ หนี้นอกระบบ
☐ อื่นๆ ระบุ.....

2.4 ครัวเรือนของท่านมีอาหารที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนหรือไม่

- ☐ เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ☐ ไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน
☐ เหลือเก็บไว้บริโภคในปีต่อไป ☐ แบ่งปันให้ครัวเรือนอื่น
☐ อื่นๆ ระบุ.....

2.5 มูลค่าของผลผลิตทางการเกษตรที่นำมาบริโภคในครัวเรือน.....บาท/ปี

2.6 ค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารมาบริโภคในครัวเรือน.....บาท/ปี

2.7 จำนวนปีที่ได้รับการศึกษาโดยเฉลี่ยของครัวเรือน.....ปี

2.8 ลักษณะโครงสร้างของตัวบ้าน/ที่อยู่อาศัย

☐ ตึก	☐ ครึ่งตึกครึ่งไม้
☐ ไม้	☐ กระโจม
☐ อื่นๆ ระบุ.....	

2.9 ขนาดพื้นที่ใช้สอยของตัวบ้าน.....ตารางเมตร

ตอนที่ 3 ปัญหาและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

ประวัตินักวิจัย

หัวหน้าโครงการ

1. ชื่อ – นามสกุล นายสุพิชชา โชติกำจร
MR.SUPITCHA CHOTIKHAMJORN
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 1559900036909
3. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์
4. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
โทรศัพท์ : 056717100 ต่อ 1904
email : supitcha_ch@hotmail.com
5. ประวัติการศึกษา
เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์)
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
เศรษฐศาสตรบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์)
มหาวิทยาลัยแม่โจ้
6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
คณิตศาสตร์ สถิติเพื่อการวิจัย และเศรษฐมิติ

ผู้ร่วมโครงการ

1. ชื่อ – นามสกุล นายฐากร อนุสรณ์พานิชกุล
MR.THAKURN ANUSONPANICHAKUL
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 3102002582622
3. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์
4. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก
สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
โทรศัพท์ : 056717100 ต่อ 1150
email : thakoon2518@gmail.com
5. ประวัติการศึกษา
บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (การจัดการ)
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ศิลปศาสตรบัณฑิต (การจัดการ)
สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์
6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
การตลาด การบริหารจัดการ